

Samtidens pionjärer

En narrativ studie i genus, handlingsutrymme och kunskap i den samtida pionjärens verklighet

Pro gradu-avhandling

Nina Östman

Helsingfors Universitet

Statsvetenskapliga fakulteten

Institutionen för socialt arbete

Handledare: Ilse Julkunen

Tidpunkt: 1/2019

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Statsvetenskapliga fakulteten		Laitos/Institution – Department Socialt arbete	
Tekijä/Författare – Author Nina Östman			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Samtidens pionjärer. En narrativ studie i genus, handlingsutrymme och kunskap i den samtida pionjärens verklighet			
Oppiaine /Läroämne – Subject Socialt arbete			
Työn laji/Arbetets art – Level Pro gradu-avhandling		Aika/Datum – Month and year Januari 2019	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 72 (62)
Tiivistelmä/Referat – Abstract			
<p>Min utgångspunkt för denna studie har varit de tidiga kvinnliga pionjärskapet i det sociala arbetet. Genom min studie har jag velat belysa det samtida pionjärskapet och på så sätt kunna bidra till med ett inlägg till studiet av det sociala arbetets historia. Jag förstår en "samtid pionjär" som en person verksam inom ledarskap, forskning eller undervisning på det sociala området. Syftet med min pro gradu-avhandling har varit att, med avstamp i det sociala arbetets "feministiska historiska arv" belysa det sociala området ur ett genusvetenskapligt perspektiv. Detta har jag gjort genom att besvara tre forskningsfrågor enligt följande: 1) på vilka sätt tar sig genusstrukturer uttryck i informanternas narrativ? 2) ett hurudant handlingsutrymme beskrivs av informanterna i narrativen? Och 3) vilken typ av kompetenser framstår i narrativen som relevanta på det sociala området i en nutida kontext? Jag har intervjuat fem personer som verkar i ledarskapspositioner, inom undervisning eller inom forskning på det sociala området och analyserat intervjumaterialet genom en narrativ analys och på basen av materialet har jag skapat det jag kallar "de samtida pionjärearnas narrativ". Jag har analyserat mitt material utgående från Donna Haraways (1988) koncept om situerad kunskap, Judith Butlers (1990) teoretisering av genus som performativt och Joan Ackers (1990;2012;2006) teoretisering om könade processer i organisationer.</p> <p>I analysresultaten framstår att genus, kunskap och handlingsutrymme är sinsemellan överlappande dimensioner som sammansatta skapar det jag kallar för "den samtida pionjärens verklighet". Genusstrukturer tar sig uttryck i narrativet som en "kultur av förbiseddhet" både i formen av en utifrån påklistrad fördom om det sociala områden men även genom internaliserade uppfattningar. I praktiken syns detta t.ex. i mötet med andra sektorer där det sociala området stundvis ses som ett "tilläggsselement" till övrig serviceproduktion. Handlingsutrymmet beskrivs i narrativet som präglad av myndighetsutövning som ibland innebär friktioner både mellan det privata/det offentliga men också mellan olika aktörer på fältet. Myndighetsansvaret betonas även som en naturlig del av en demokratisk process. Handlingsutrymmet präglas även av kollektiva ageranden där man genom grupper beskriver en möjlighet att påverka i olika frågor. I narrativet beskrivs både kunskapsproduktion och kunskapstillämpning som praktikbundna fenomen inom det sociala området. Kunskapen och implementeringen av den i praktiken bör ske i dialogiskt samarbete med brukare och övriga professionella för att skapa relevanta, ändamålsenliga och varaktiga goda resultat. Här talar pionjären om vikten av att behärska en parallell-kunskap som innefattar så väl områdesspecifik kompetens (vad) som ett förmågan att arbeta dialogiskt (hur).</p> <p>Det är dock i intersektionen mellan alla tre dimensioner: genus-kunskap-handlingsutrymme, som vi kan säga att den samtida pionjärens verklighet finns och tar sig uttryck. Syftet för studien har varit att föra fram ett möjligt sätt att förstå hur genusstrukturer verkar på det sociala området. "Den samtida pionjärens verklighet" skulle inte ha samma uttryck eller djup om man avlägsnade genusperspektivet. Förklaringsmodellen låter därför förstå att genusstrukturer genomsyrar handlingsutrymmet så väl som kunskapen på det sociala området. Genusstrukturerna i narrativet kan ses som performativa (Butler 1990, 77) genom olika könade processer (Acker 2012, 215). Dessa processer föregår på såväl organisations- som individnivå och synliggörs i friktioner och förhandlingar. Förklaringsmodellen "den samtida pionjärens verklighet" förstås i samspel med dess kontext i tid och rum, precis som kunskap är situerad, d.v.s. lokalt förankrad (Haraway, 581).</p> <p>På basen av mina analysresultat ser jag att det finns skäl upprätthålla en diskussion om betydelsen av genus inom det sociala området. Genom att förbise genus finns en risk att utvecklingsarbetet inom området stagnerar vilket även kan komma att ha konsekvenser för klientarbetet (Kullberg et al. 2012, 100).</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords socialt arbete, sociala området, det sociala arbetets historia, genus, handlingsutrymme, kunskap, pionjär, narrativ			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning	5
1.1 Syfte och centrala frågeställningar.....	7
1.2 pro gradu-avhandlingens disposition.....	7
2. Bakgrund och relevant tidigare forskning.....	8
2.1 Kvinnliga pionjärer i socialt arbete.....	9
2.2 Genusstrukturer på arbetsmarknaden.....	15
2.3 Sammanfattning.....	21
3. Teoretisk referensram.....	21
3.1 Situerad kunskap.....	22
3.2 Konstruktionen av genus.....	24
3.3 Problematisering av organisationen som genusneutral.....	26
3.4 Sammanfattning.....	28
4. Forskningsdesign, material och val av analys.....	29
4.1 Forskningsdesign–En narrativ ansats	29
4.2 Materialinsamling	30
4.3 Narrativ analys	32
4.4 Etiska frågeställningar	33
5. Den samtida pionjärens narrativ – analys av materialet.....	35
5.1 Förbiseddhetens kultur	36
5.2 Drivs av visionen om ett jämlikt samhälle, handlar inom organisationen	41
5.3 Det sociala arbetets per automatik situerade kunskap.....	45
6. Den samtida pionjärens i hennes kontext–slutledningar.....	53
6.1 En verklighet präglad av Friktioner och förhandling	53
6.2 Då, nu och sen – en kontextualisering av narrativet.....	57
7. Kritisk diskussion.....	60
7.1 Diskussion kring Forskningsdesignen	60
7.2 Diskussion kring etiska ställningstaganden	61
7.3 Slutord.....	62
Tillägnet.....	63

Referenser.....	64
Bilaga 1: Intervjuguide	69
Bilaga 2: Brev till deltagarna	71
Bilaga 3: Samtyckesblankett	72

1. Inledning

Det sociala arbetets rötter är feminina. Faktum är att en stor del av det sociala arbetets historia är skapad av kvinnor. Det var ursprungligen kvinnor som utförde den filantropiska verksamhet som lade grunden för socialt arbete under sent 1800 och tidigt 1900-tal. Kvinnorörelser arbetade för professionalisering av det hjälparbete som tidigare utförts oavlönat och pionjärerna använde detta som ett verktyg för att utveckla deras samtida samhällen socialpolitiskt. (Payne 2005, 123.) För kvinnorna i den tidiga settlementrörelsen var kvinnosaksfrågor centrala, och det är bland annat här vi finner de medvetet feministiska föregångarna inom det sociala arbetet. Med en av social arbetets förgrundsgestalter Jane Addams i spetsen tog rörelsen avstamp i kvinnans modersroll när de krävde jämlika politiska och sociala rättigheter. Kvinnan betraktades av pionjärerna som en outnyttjad resurs, kapabel att vara en sorts ”samhällelig moder”. Settlementrörelsen betraktade kvinnors delaktighet som en demokratisk fråga. Kvinnorörelserna kämpade för de fattiga-och arbetarklasskvinnorna genom stöd för mödrar och aktivitet i fackorganisationer. (Kemp & Brandwein 2010, 344–255.)

Hering& Waaldijk (2003, 11) skriver "*although social work has never been a paradise of gender-equality, it remains a striking fact that women have played a crucial role in the constitution of the profession [...]*". Det vill säga, professionen har utvecklats i ett särpräglat samarbete mellan män och kvinnor. Andra sakkunniga argumenterar för att socialt arbete genomgående är, och alltid varit ett feministiskt projekt (Pease 2011, 408). Det har alltså framförts tolkningar av historien vilka olika mycket betonar kvinnliga pionjärers betydelse för det sociala arbetet. Men det verkar trots allt vara en vedertagen uppfattning att kvinnor har spelat en betydande roll för det sociala arbetet och utformandet av välfärdstjänster genom den västerländska historien.

Mitt intresse för att granska ledare, forskare och utbildare på det sociala området har sitt ursprung i vetenskapliga artiklar jag läste om dessa tidiga kvinnliga pionjärer i socialt arbete. Jag hade då kommit relativt långt i mina studier på magisternivå och jag kom att reflektera över varför jag inte kommit i kontakt med dessa texter tidigare, eftersom de till synes utgjorde

en av grundbultarna för det sociala arbetets självförståelse. När jag vidare bekantade mig med ämnet insåg jag att det sociala arbetet ännu idag, som praktik och vetenskaplig disciplin i stort präglas av en genusneutralitet som t.o.m. kan kallas genusblindhet (Petrelius 2005, 11; Gringeri et al. 2010, 390; Kullberg et al. 2012, 100). Denna genusblindhet verkade förbise det faktum, att socialt arbete och det sociala området i stort, ännu idag otvivelaktigt är kvinnodominerat i bemärkelsen att kvinnliga socialarbetare utgör ett större antal än männen.

Att endast använda representation och kvantitativ statistik som mått för jämställdheten är otillräckligt, i och med att man då förbiser hur genus skapas och upprätthålls i organisationer samt hur kvinnligt respektive manligt dominerade yrken värderas genom lönenivå, arbetsförhållande och status i övrigt (Kullberg et al. 2012 98-99). Som jag återkommer till i och med mina teoretiska utgångspunkter i kapitel 3, har genusforskningen bidragit till förståelsen av genusstrukturer som ett komplext fenomen, i ständig interaktion med faktorer som klass, funktionsförmåga och etnicitet. Inom genusforskningen har man även studerat hur genus verkar inom organisationskulturer och på arbetsmarknaden. (Acker 2012, 214–215.) Jag blev medveten om att denna kunskap i stort inte införlivats och tagits till vara i det sociala arbetet (Petrelius 2005, 11) och jag började därmed intressera mig för att belysa det sociala området ur ett genusvetenskapligt perspektiv. Jag ville veta hur chefer, akademiker och utvecklare på det sociala området reflekterar kring genusfrågor inom det sociala området idag.

Jag anser, liksom Satka (1995, 7) att vi behöver förstå hur manligt och kvinnligt kodade yrken värderats och uppfattats genom tiderna för att kunna placera dem i ett nutida sammanhang. Detta upplever jag som särskilt relevant i dagens Finland där vi står inför en stor omorganisering av många offentliga tjänster exempelvis i.o.m. den förväntade landskaps- och vårdreformen (Statsrådet 2018). I fokus för denna pro gradu-avhandling står därför de jag har valt att kalla ”*samtida pionjärer*”, d.v.s. individer yrkesverksamma inom ledarskap, forskning och undervisning på det sociala området. Jag har intresserat mig dessa pionjärer eftersom de genom sitt arbete nog har ett annat handlingsutrymme än gemene socialarbetare. En pionjär har eventuellt också ett ansvar över budgetering och fördelning av resurser samt ofta även över utveckling av verksamheten inom en given organisation. Jag ser att

pionjärerna som grupp står i spetsen för utveckling av det sociala området och därmed bidrar aktivt med att föra området framåt och in i framtiden. Jag har haft för avsikt att skapa ett samtida pionjärens narrativ som ett inlägg i studiet av det sociala arbetets historia.

1.1 SYFTE OCH CENTRALA FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med min pro gradu-avhandling är att, med avstamp i det sociala arbetets ”feministiska historiska arv” belysa det sociala området ur ett genusvetenskapligt perspektiv genom de samtida pionjärearnas narrativ. Jag hoppas uppnå mitt syfte genom att analysera informanternas narrativa berättelser och besvara följande forskningsfrågor:

- På vilka sätt tar sig genusstrukturer uttryck i informanternas narrativ?
- Ett hurudant handlingsutrymme beskrivs av informanterna i narrativen?
- Vilken typ av kunskap framstår i narrativen som relevanta på det sociala området i en nutida kontext?

1.2 PRO GRADU-AVHANDLINGENS DISPOSITION

I kapitel 2 ger jag en kort introduktion till några av det sociala arbetets tidiga pionjärer i det västerländska samhället samt redogör för relevant tidigare forskning kring genusstrukturers påverkan på arbetsmarknaden. I kapitel 3 presenterar jag min teoretiska referensram som innefattar mitt epistemologiska avstamp i kunskap som situerad (Haraway 1988), min förståelse av genus som konstruerad (Butler 1990) samt hur genus skapas i organisationer (Acker 2012; 2006; 1990). I Kapitel 4 redogör jag för forskningens design och analysmetod följt av ett avsnitt där jag redogör för mina etiska frågeställningar. I kapitel 5 ”*Den samtida pionjärens narrativ*” presenterar jag analysresultaten i min studie. I kapitel 6 redogör jag för mina slutsatser på basen av analysen genom en förklaringsmodell: ”*den samtida pionjärens verklighet*”. Jag ger även förslag för vidare forskning. Slutligen, för jag en kritisk diskussion kring det metodiska utförandet och reflekterar kring etiska ställningstaganden i kapitel 7: ”*Kritisk reflektion*”.

2. Bakgrund och relevant tidigare forskning

Kvinnorörelserna och dess pionjärer har haft en stor inverkan på hur välfärdsstaten kom att förverkligas under slutet av 1800- och 1900-talet (Hering & Waaldijk 2003, 11) och därigenom även det sociala arbetet. I detta kapitel berättas i korthet hur kvinnliga pionjärer var med och formade det sociala området i detta tidiga skede. Jag har valt att inkludera ett historiskt perspektiv eftersom jag förstår det sociala området som vi har idag som ett resultat av historien. De kvinnliga pionjärer i socialt arbete som jag har valt att lyfta fram hade en koppling i sitt arbete till dåtidens kvinnoaksfrågor (även om detta nästan uteslutande inte var den enda frågan de engagerade sig i) eftersom detta är relevant för mina frågeställningar. Till dessa hör representanter för settlementrörelsen Hull House Chicago i USA med Jane Addams i spetsen och bl.a. Alice Salomon, Ilse Arlt m.fl. i Europa. Detta sagt utgör denna introduktion till ämnet ingen heltäckande översikt. Vidare innebär detta även att jag även valt att inte lyfta fram i övrigt centrala förgrundsgestalter så som t.ex. Mary Richmond (som ofta framhålls som en central förgrundsgestalt för det moderna västerländska sociala arbetet jämte Jane Addams (Meeuwisse et al. 2006, 45–46)) eftersom hon tenderar att inte omtalas i feministiskt betonade texter. Jag inleder kapitlet med att berätta om tidiga pionjärer i USA och Europa innan jag övergår till att behandla professionen ur ett historiskt finländskt perspektiv.

I kapitlets andra del fokuserar jag på tidigare relevant forskning som beskriver vår samtida arbetsmarknad ur ett genusperspektiv med särskilt fokus på kvinnodominerade yrken, eftersom det sociala området är just, kvinnodominerat. Jag har tittat å ena sidan på karriärmöjligheter – vad säger forskningen kvinnors respektive mäns karriärstigar på det sociala området (Kullberg 2011)? Å andra sidan har tittat på den ”klassiska” frågan om balanseringen av privat- och yrkesliv, det vill säga hur genusstrukturer påverkar arbete indirekt genom social inbäddning (Olsson 2008, 108), vilken har en könad koppling också till arbetsupplevelse (ibid., 141).

2.1 KVINNLIGA PIONJÄRER I SOCIALT ARBETE

2.1.1 Kvinnliga pionjärer i USA

Under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet utgjorde settlementrörelsen Hull House Chicago i USA en viktig knutpunkt för flera kvinnliga nätverk som på olika sätt verkade inom det sociala arbetets praktik eller inom akademien. Av dessa är grundaren av Hull House, Jane Addams (1860–1935) den troligtvis mest omskrivna och studerade förgrundsgestalten (Lunardini 1994, 120). Hull House var inte enbart ett socialt kollektiv utan fungerade också som mötesplats för de intellektuellt progressiva inom det sociala området som arbetade för sociala reformer (Lunardini 1994, 121). Bland dem kan nämnas Julia Lathrop, Grace Abbott och Katherine Lenroot på *Childrens' Bureau*¹ samt Edith Abbott och Sophonisba Breckinridge på *School of Social Science*² vid Chicago University (Jabour 12, 26–27).

Addams livsverk är mycket omfattande och inkluderar bland annat grundandet av Hull House Chicago (Soydan 1999, 106), erhållandet av Nobels fredspris (ibid., 107) samt verksamhet som samhällsaktivist och teoretiker (ibid., 121). Addams texter kan sammanfattas i fyra teman: *filosofiska och moraliska ställningstaganden, skrivelser om Hull House och dess verksamhet, vetenskapliga texter och fredaktivism* (ibid., 116). Trots en omfattande karriär och ett stort antal publikationer under sin livstid, är det inte förrän efter hennes bortgång som Addams skarpa akademiska analyser uppmärksammas. Ett faktum som en del kontemporära analytiker betraktar vara ett resultat av det samhälleliga klimat och de normer och värderingar som var aktuella under tidsperioden. (Duran 2013, 161–162.) Addams har beskrivits som sin tids mest förbisedda sociolog, förpassad från den mansdominerade akademien (Soydan 1999, 127), men kritiker har också gett uttryck för att Addams betydelse för den sociologiska utvecklingen getts en för stor roll inom det kritiska sociala arbetet och feministisk sociologi (Shaw 2015, 8).

¹ Childrens' bureau = Statlig organization med ansvar för barns välfärdstjänster grundad i USA 1912 av president William Howard Taft. Julia Lathrop var chef för byrån 1912–1921 och Grace Abbott 1921–1934. Både Lathrop och Abbott hade kopplingar till Settlement rörelsen (Parker 1994, 551–553)

² Social school of Social Service Administration vid Chicago University = Breckinridge och Abbott forskade och undervisade vid denna enhet vid Chicago University (Meeuwisse et al. 2006, 43 & 61).

Oavsett om man betraktar Addams som en sociolog eller socialarbetare såg hon som sagt kopplingar mellan strukturella faktorer och sociala problem. Något som under hennes levnadstid inte var lika till synes självklart som idag. (Meeuwisse et al. 2006, 49; Soydan 1999, 120.) Till skillnad från många andra samtida aktivister och tänkare intog Addams även en klar feministisk inställning som komplement till sin socialistiskt orienterade politiska värdegrund. Addams, även om hon själv inte använde dylika begrepp om sig själv, kan sägas ha varit en liberal feminist så väl som en teoretiker, inom det som under andra vågens feminism kom att benämnas: feministisk epistemologi. (Duran 2013, 159.)

Jane Addams och hennes kolleger, främst kärntruppen med anknytning till Hull House, har dock uppmärksamats i kontemporär analys med förnyat intresse (Meeuwisse et al. 2006, 47, för ex. se bl.a. Duran 2013, Sicherman 2010; Jabour 2012). Anya Jabour (2012, 24) framhåller t.ex. Addams kollega Sophonisba Breckinridge (1866–1948) som en förbisedd feministisk förgrundsgestalt. Enligt Jabour betonar studien av Breckinridges livsverk och leverne hur relevanta kvinnliga relationer och nätverk, både professionella och privata, var för det sociala arbetet och dess ledarskap under tidsperioden. Jabour (ibid. 34) argumenterar för att Breckinridge banade väg för ett kvinnligt deltagande i samhällsreformer, och ett kvinnligt ledarskap på det sociala området, men att detta arbete senare hamnade i skuggan av en högre yrkesstatus och en högre lönenivå. Det vill säga, den feministiska visionen tappades bort på vägen till professionaliseringen. En återupplivad förståelse för detta feministiska sociala arbete, med social rättvisa och förändring i fokus kunde, enligt Jabour (ibid., 34), utgöra ett exempel för kontemporära socialarbetare som strävar efter samma målsättningar som Breckinridge gjorde.

2.1.2 Kvinnliga pionjärer i Europa

I verket *History of Social Work in Europe 1900–1960* (Hering & Waaldijk 2003) berättas, genom ett antal biografiska studier samt studier av organisationer och olika kvinnorörelser, om hur det sociala arbetet formades genom en unik samverkan mellan dessa, där kvinnor i högsta grad var med och påverkade (ibid., 13). I verket porträtteras mer välkända individer, så som bl.a. tyska Alice Salomon (1872–1949) (ibid., 99) och österrikiska Ilse Arlt (1876–

1960) (ibid.,23), men även mindre omskrivna föregångare så som litauiska Gabrielė Petkevičaitė-Bitė (1861–1943) (ibid.,65) samt rumänska prinsessan Alexandrina Cantacuzino (ibid., 35). Enligt författarna till denna antologi har inte det sociala arbetets historia i Europa getts tillräckligt med uppmärksamhet vilket ger sig till känna som få nationella historiska jämförelser samt en majoritet studier av socialpolitiska rörelser, vilka trots deras värdefulla bidrag, inte innefattar studier av den faktiska praktiken. Med andra ord, studier av den del av det sociala arbetet där de flesta kvinnor fanns och arbetade. (ibid., 14–16.)

Alice Salomon doktorerade som första kvinna i Berlin 1906 (Meeuwisse et al. 2006, 50) med en avhandling om löneskillnader mellan män och kvinnor, och grundade 1908 den första skolan för socialt arbete i Tyskland. Salomon i likhet med Addams såg vikten av att sätta sociala problem i en samhällelig kontext och betonades starkt det statliga ansvaret för välfärden (Hering& Waaldijk 2003, 100.) Salomon såg de förändrade samhällsstrukturer i och med bl.a. industrialismen som orsaken till storfamiljens sönderfall vilket ledde till förtryck av folket. Som en av de första i sitt slag identifierade Salomon kvinnors och barns positionering längst ner i den kapitalistiska hierarkin, hon såg att i synnerhet ensamstående mödrar, änkor och övergivna kvinnor var speciellt utsatta. Salomon talade om förtrycket av kvinnor som ett ”dubbelt förtryck”, där de förtrycktes i egenskap av arbetstagare, men även av deras män. (ibid., 102.)

Det sociala arbetet var enligt Salomon inte synonymt med välgörenhet utan hon såg välfärdsarbetet som en social rättighet för de som behövde det. Salomon delade in det sociala arbetet i två dimensioner som existerar sida vid sida: upprätthållande av makt och ordning, men även kritik av förtryckande och ineffektiva samhällsstrukturer. De som väljer att arbeta som socialarbetare bör därför fundera över vilket slags socialt arbete de vill eftersträva att utföra enligt Salomon. (Hering& Waaldijk 2003, 103.) Hon gick såpass långt att hon såg analys av samhälleliga förhållanden vara kärnan i det sociala arbetet, utan viljan att förändra dem såg Salomon det sociala arbetet som identitetslöst (ibid., 101).

Ilse Arlt kom efter sin livstid att hamna i glömska under en period av mer än 30 år. I ljuset av sitt samlade livsverk kan Arlt ses som en av förgrundsgestalterna för samtidens praktikforskning, en forskningstradition Heikki Waris institutet och Mathilda Wrede institutet i Helsingfors kan sägas vara delaktiga i. (Rauhala 2015, 224 & 229.) Arlt utvecklade, långt innan Abraham Maslows' behovspyramid, en modell för allmänmänniska behov som ett konceptuellt ramverk för det sociala arbetet. Hon såg att det sociala arbetet vid denna tidpunkt saknade en teoretisk bas tills skillnad från många andra vetenskaper vilket resulterade i problematisk och inkonsekvent bedömning av servicebehovet för klienter. Arlt såg att det sociala arbetet felaktigt utgick från hurdana stödresurser det fanns tillhanda, snarare än från utsatta individers behov. (Hering& Waaldijk 2003, 25–26.) Arlts professionella författarskap omfattar 109 titlar vilka omfattar förutom utbildningsfrågor: kvinnors ställning, orsaker till självmord, en persons-ekonomier samt regionspolitik och socialt arbete på landsbygden (Rauhala 2015, 227).

Bland de kvinnliga föregångarna i socialt arbete både i USA och Europa kan det alltså identifieras bland annat två saker: en moralisk skyldighet och vilja att åstadkomma förändring i samhället samt en vilja att verka för kvinnor. Delvis för (utsatta) kvinnor ute i samhället men också sinsemellan stöda varandra inom professionen för att åstadkomma förändringar. Problematiskt ur ett nutidsperspektiv gällande en del av de tidiga pionjärerna inom socialt arbete kan sägas vara den idealistiska motsägelsen i att kombinera en stark nationalistisk åsikt med feministiska visioner (Hering& Waaldijk 2003, 35).

2.1.3 Socialt arbete i Finland, dess utveckling ur ett genusperspektiv

En av de mest omfattande historiska dokumentationerna om det sociala arbetets utveckling i Finland torde vara gjort av Mirja Satka (2003 i verket Hering& Waaldijk 2003, 153). Satka (1995, 8) ser text och dokumentation som en del av den skapta verkligheten (vem som skriver och till vem) vilken hjälper oss att organisera verkligheten. Det vill säga, genom att granska olika typer av dokument har hon utforskat kopplingen mellan teori och praktik i det finska socialarbetets historia (ibid., 189). Satka (ibid., 4) har undersökt dokument som har ursprung

i en tid (ca 1870–1950) när välfärdsstaten och det sociala arbetet utvecklades och befästes i Finland. Satka (2003 i verket Hering& Waaldijk 2003, 153) argumenterar för att det är möjligt att skönja en koppling mellan byråkratisering och standardisering av det sociala arbetets interventioner. En standardisering ledde också till ökade kompetenskrav för socialarbetare eftersom professionella då var tvungna att uppnå vissa kriterier. Det sociala arbetet i Finland professionaliserades som en följd av detta, genom en process som rörde sig från traditionell hjälp till välfärdsarbete (ibid., 153). Satka (ibid., 154) identifierar utvecklingen av statsapparaten och social intervention, en diskursiv förändring (t.ex. det textuella i byråkrati och administration) som avgörande nyckelfaktorer i professionens utveckling under tidsperioden. Dessa präglas, eller styrs av en inre logik: *relations of ruling* (på svenska ungefär ”härskarrelationer”, översättning i Karlsson& Piuva 2012, 41) vilka påvisar genus och klasstillhörighet som starka, men osynliga faktorer i processen av professionens utformning (ibid., 154).

Enligt Satka (1995, 194) sågs inte i Finland samma feministiska anda som i USA och ute i Europa, utan genuskonstruktioner återskapades i och med arbetsfördelningen i utvecklingen av välfärdstjänster. Under sent 1800-tal blev det möjligt för ogifta kvinnor och änkor att ingå i de kommunala fattigvårdsstyrelserna som en följd av att män såg det svårt att utan kvinnornas hjälp organisera fattigvården. Det kom att anses att kvinnor hade särskilda egenskaper och färdigheter bättre lämpade för omsorgsarbete än män. (Det bör påpekas att klass spelade en aktiv roll, där det handlade om överklassens kvinnor levde upp till sina plikter i fattigvården). (ibid., 25.) Den traditionella rollfördelningen frångicks inte, utan kvinnorna sågs som lämpligast i det praktiska arbetet medan männen sågs som mera lämpliga att fatta beslut på grund av sin rationella natur (Satka 1995, 194; Satka i Hering& Waaldijk 2003, 155.) Det kan dock urskiljas smärre konflikter under två tidsepisoder: i samband med att kvinnor släpptes in i fattigvårdsstyrelserna och i och med yrkets professionalisering under 1950-talet. I båda fallen kan konflikterna härledas till expanderingen av ”kvinnligt territorium”, som kom att sträcka sig utanför hemmets gränser, och sedan vidare bortåt som en etablerad yrkeskategori – och inte enbart baserad på s.k. naturlig kvinnlig kunskap. (Satka 1995, 193.) Kvinnorna deltog i offentlig verksamhet, vilket varit ett rum tidigare enbart varit tillägnat män. Trots detta kan det enligt Satka inte talas om någon omdefiniering av

könsrollerna, utan snarare en något breddad syn på dem. Velfärdsarbetet växte således fram inom givna strukturella ramar för manligt och kvinnligt. (Satka 1995, 28& 193.) Professionaliseringen av det sociala arbetet var dessutom inte ett initiativ från de finska kvinnorna utan resultatet av en internationell modern influens (ibid., 194).

Pirjo Markkola (2002) bekräftar delvis Satkas slutsatser, men ger en något annorlunda bild i verket *Synti ja Siveys*. Markkola (2002, 10) beskriver utvecklingen av det sociala arbetet som hade grund i kristendom och kyrklig aktivitet under tidsperioden 1860–1920. Hon diskuterar den dåtida *moralreformen*, d.v.s., den samhälleliga debatt och de nya interventioner som fördes kring återhållsamhet (ibid., 12) och hjälparbetet för den grupp benämndes som *langentuneet naiset*, (~fallna kvinnor) (ibid., 10). Kvinnor initierade och deltog aktivt i diskussioner om prostitution, sexualitet och könsmoral. En diskussion som under slutet av 1800-talet var högaktuell i Finland och kan sägas ha varit mera framträdande än t.o.m. debatten om nykterhetsfrågan. (ibid., 13.) Även Markkola betonar att själva den kristna världsbilden är byggd på mannen och kvinnans komplementära funktioner, vilket också avspeglade sig i organiseringen av det kristna socialarbetet (ibid., 364). De kristna socialarbetarna, argumenterar Markkola, gjorde ändå ett viktigt arbete med att lyfta fram kvinnosaksfrågor (ibid., 13).

De kristna socialarbetarna uttryckte sig dock, i likhet med deras internationella föregångare, ha ett kall och en plikt att förändra och förbättra samhället (Markkola 2002, 280). I diakonin formulerades också två motiveringar till varför explicit kvinnor behövdes i detta arbete. För det första, som tidigare har nämnts sågs kvinnor besitta kvaliteter och färdigheter som männen inte hade, vilka lämpade sig för omsorgsarbete. För det andra, kvinnorna det ansågs att alla kvinnor har något gemensamt, och det är därför viktigt att bibehålla en kvinnlig gemenskap. Denna gemensamma faktor hos kvinnor sågs stå över klass, ja till och med eventuellt över nationalitet och etnicitet. (ibid., 281 & 365.)

Päivi Petrelius (2005, 50) refererar i sin doktorsavhandling till tidigare finländska forskare Mutka (1998), Matthies (1996) Karvinen (2000) och Raunio (2000) som identifierare av historiska “vändpunkter” eller episoder i socialt arbete i förhållande till genus och samlar

dessa episdoer enligt given tidsperiod. Den första episoden (~slutet av 1800-talet och börjanet av 1900-talet) benämner Petrelius (ibid., 50) : *avoimesti naisisen esimodernin sosiaalityön vaihe* (~ den öppet kvinnliga premoderna sociala arbetes episod), där socialt arbete starkt förknippades med kvinnor, moderskap och frivilligt arbete. I det andra skedet, *näennäisen sukupuolineutraalin modernin ammatillisuuden vaihe* (~ den skebart genusneutrala moderna professionalismens episod), under 1960–80 talen satte man mindre och mindre vikt vid vem som utförde socialt arbete, och fokuserade snarare på hur effektivt arbetet utfördes. I det sista skedet (1990–2000-talet), *retoriikaltaan sukupuolineutraalin postmodernin ammatillisuuden vaihe*, (~ den retoriskt genusneutrala posmoderna professionalismens episod) har reflexivet och självutvärdering varit centrala i den professionella debatten. Genus som en dimension i denna självreflektion har ändå lyst med sin frånvaro. (ibid., 51.) I och med ett uppvaknande intresse i forskning- och praktik ser ändå Petrelius (ibid., 51) möjligheten till en början av ett nytt postmodernt, kritiskt och feministiskt, skede i det sociala arbetet. Den postmoderna feministiska teorin skiljer sig från tidigare feministisk teori genom att i sin ansats försöka nyansera kvinnors upplevelser och erfarenheter då man tidigare gjort absoluta antaganden om kvinnors gemenskap och delade förtryck. Genus är alltid närvarande– men inte alltid det som skapar den mest påtagliga underordningen, utan t.ex. etnicitet bör också tas i beaktande. (ibid., 52.)

2.2 GENUSSTRUKTURER PÅ ARBETSMARKNADEN

I Finlands regerings jämställdhetsprogram 2016–2019 (STM 2016, 8) konstateras att i fråga om jämställdhet toppar Finland den globala statistiken t.ex. vad det gäller deltagande i arbetslivet och politiska beslutsfattandet där män och kvinnor deltar i nästan lika stor utsträckning. Problemområden i arbetslivet kvarstår dock i form av löneskillnader och en könssegregerad arbetsmarknad, vilket i programmet beskrivs som hinder för regeringens målsättningar att nationellt öka sysselsättning, kompetens och välfärd. Genom jämställdhetsprogrammet strävar man därför till bl.a. att minska löneskillnader mellan män och kvinnor, minska könsfördelningen mellan yrkesgrupper på arbetsmarknaden samt stöda samkoordineringen av arbete och familj. (ibid., 10–12.) Att det finns ojämlikhet på arbetsmarknaden är alltså ingen hemlighet, utan deltagande i arbetsmarknaden och

förhållandet mellan det privata och politiska har problematiserats av feminister allt sedan första respektive andra vågens feminism (Karlsson& Piuva 2012, 237).

I de följande avsnitten gör jag ett försök att beskriva central forskning om arbetsmarknaden ur ett genusperspektiv. Detta är relevant eftersom jag genom mina forskningsfrågor är intresserad av att ta reda på hur genusstrukturer tar sig uttryck och manifesteras på det sociala området och i dess professioner. Jag har fokuserat på forskning som behandlar kvinnodominerade yrken framom andra yrkesområden eftersom det sociala arbetet och det sociala området i stort är kvinnodominerat.

2.2.1 Ett kvinnodominerat fält – karriärmöjligheter och omöjligheter

En del av arbetsmarknaden där könsfördelningen syns tydligt kan sägas vara det sociala området. Det sociala arbetet och det sociala området överlag är kvinnodominerat. Karlsson och Piuva (2012, 235) skriver att begreppet dominans i detta fall kan ses som något vilseledande, i och med att denna ”dominans” endast syftar till kvinnor är i majoritet på yrkesområdet och inte till faktiska maktförhållanden. För att råda bot på ojämlikheter förekommer ibland ett tryck, även utifrån, på det sociala arbetet om att det vore önskvärt att få flera män intresserade av professionen (ibid. 235; Kullberg et al. 2012, 85). Ett vanligt argument för detta är ofta att flera män skulle hjälpa till att höja statusen på yrket. Dessa argument baserar sig på tanken om män och kvinnors komplementära funktioner, på en binär syn på kön. (Karlsson& Piuva 2012, 238.) Det har också argumenterats för att det är enbart positivt att män utmanar könsroller genom att arbeta inom ett kvinnodominerat fält. Dessa argument problematiseras dock sällan. Flera män i yrket verkar inte tendera leda till en förhöjd yrkesstatus, utan snarare flera män i chefspositioner (Pease 2011, 412).

Detta fenomen har kallats för ”glasrulltrappan”, en metafor som kommit att bli en väl etablerad metafor inom forskningen sedan det introducerades under 1980-talet. Metaforen illustrerar alltså hur män i kvinnodominerade professioner tenderar skjutsas in i högre positioner eller expertuppdrag inom en organisation eller företag, som i en osynlig rulltrappa (Smith 2012, 149–150.) Det motsatta, men omvända fenomenet ”glastak” syftar i sin tur till hur kvinnor, i synnerhet verksamma inom mansdominerade professioner, tenderar

diskrimineras och komma stöta emot ett ogenomträngligt glastak högre upp i organisationshierarkin (Hoobler et al. 2010, 49). Båda dessa metaforer har använts flitigt och även bekräftats inom och genom forskning under de senaste tre decennierna. Senare forskning har dock kommit att kritisera de ursprungliga metaforerna som otillräckliga, eftersom mera intersektionella perspektiv brutit mark. Båda fenomenen kan sägas vara både rasifierade och könade, d.v.s., glashissen påverkar inte alla män på samma sätt eller i lika stor mån, liksom glastaket inte påverkar alla kvinnor negativt i lika stor utsträckning. Här kan den vita mannen ses ha ett dubbelt privilegium i egenskap av både man och vit. (Smith 2012, 168.)

En annan viktig aspekt att beakta i när vi talar om den könade arbetsmarknaden är den samtida arbetsmarknadens komplexitet. Glasrulltrappan beskriver en nerifrån-upp karriär i en hierarkisk organisation, medan den moderna arbetsmarknaden omfattar en rad olika karriärmöjligheter också i horisontella riktningar. Karin Kullberg (2011) granskar i sin doktorsavhandling socionomers karriärstigar och professionellas bakomliggande motiv för sina karriärval. Kullbergs (ibid., 54) analys pekar mot att en horisontell karriär i motsats till en lodrät, är vanlig bland så väl manliga som kvinnliga socionomer. Att göra en horisontell karriär som präglas av det breda fält av möjligheter som det sociala området innebär. Detta sammanhänger med karriärmotiv som både hos kvinnor och män utmärks av möjligheter till personlig utveckling, ett självständigt handlingsutrymme och förändringsmöjligheter. (ibid., 54.)

Kullberg (2011) lyfter, trots många likheter mellan manliga och kvinnliga socionomers karriärer, fram några intressanta skillnader, även gällande ledarskap. Fenomen som new public management har bidragit till en förändrad arbetsbild för ledare på det sociala området, och Kullberg (ibid. 62) talar därmed för att det kommunala ledarskapets arbetsbild har utvecklats mot att i större utsträckning handla om ekonomi och en allmän chefskompetens snarare än förtrogenhet med verksamhetens innehåll. Detta överensstämmer inte med de manliga socionomernas önskemål för deras karriärer där substansen i arbetet framhålls som viktigare än möjligheter till befordran. Det kommunala ledarskapet har alltså kommit att framstå som ett mindre attraktivt alternativ. (ibid, 32.) Den ökade mängd kvinnliga chefer

inom ledarskapet kan enligt Kullberg (ibid., 62) därför ses som en manlig reträtt snarare än en kvinnlig frammarsch, där kvinnor ges utrymme först då männen dragit sig undan och vidare. Männen i Kullbergs studie beskriver istället goda arbetsmöjligheter inom nischade och eftertraktade specialområden (ibid., 48).

2.2.2 Upplevelser av arbetet– balansering och emotionellt arbete

Begreppet *balansering* åsyftar den anpassning och de prioriteringar individer gör för att pussla ihop arbete, fritid och familjeliv. Både män och kvinnor balanserar, men generellt sett kan det ses en skillnad i närmandesätt mellan könen (Karlsson& Piuva 2012, 260). Denna problematisering av det s.k. ”dubbla arbetet” lyftes fram redan under 1960-talet i och med andra vågens feminism. Det vill säga, feminister kopplade ihop ojämlikhet på arbetsmarknaden med det oavlönade arbete som kvinnor utförde i hemmen, och hur detta påverkade kvinnors karriärmöjligheter negativt (Karlsson& Piuva 2012, 21). Detta är dessvärre en diskussion som fortgår vara aktuell i samhällsdebatten även i det samtida Finland. T.ex. ingick det som en ursprunglig målsättning i regeringens jämställdhetsprogram 2016–2019 (STM 2016, 11) att utreda möjligheten för en reform av hemvårdsstödet med det långsiktiga syftet att stöda koordineringen av familj och arbete, och därmed ett jämt fördelat föräldraskap mellan män och kvinnor. En reform bordlades dock enligt ett beslut som fattades av regeringen i januari 2018 (STM 2018, 19). Enligt Eva Olsson (2012 i verket Karlsson& Piuva 2012, 276) har balansering som fenomen en särskild betydelse för kvinnor verksamma inom vårdande och emotionellt krävande professioner, liksom socialt arbete eller andra omsorgsyriken.

Olsson (2008) lyfter fram, som resultat i sin doktorsavhandling, könsskillnader i balansering mellan män och kvinnor anställda inom vården. Olsson beskriver hur balanseringen mellan fritid och arbete påverkas av en individs *sociala inbäddning*. Det sociologiska begreppet inbäddning syftar här, förenklat, till det nätverk av sociala relationer individen är en del av både på och utanför arbetsplatsen (ibid., 208). Kvinnorna i Olsson studie var långt mera familjeinbäddade än männen (ibid., 141). Männen upplevde sig ofta vara både familje- och arbetsinbäddade men tog få faktiska beslut som tydde på en familjeinbäddning (ibid., 119). I

praktiken innebär detta att både män och kvinnor balanserar familj och arbete, men att balanseringen är könad i bemärkelsen att planeringen ser olika ut för män och kvinnor p.g.a. den sociala inbäddningen (ibid., 142). Kvinnors familjeinbäddning innebar bl.a. att man oftare arbetade deltid, i synnerhet när barnen var små (ibid., 123) och att man planerar sin karriärbana utgående från barnens behov (ibid., 119). Männerna planerade mera sällan sina karriärer utgående från barnens behov (med undantag för faderskapsledighet). I arbetsverksamhetskulturen tillåts män ofta upprätthålla en bild av en ”modern, jämställd och familjeorienterad maskulinitet” utan att detta nödvändigtvis ifrågasättande jämförs med den familjeinbäddade kvinnans yrkeslivsprioriteringar. (ibid., 122.) Denna typ av könade balansering kan ses ha negativa effekter på kvinnors karriärmöjligheter och löneutveckling (Olsson 2012 i verket Karlsson & Piuva 2012, 277).

Det särskilt framstående i Olssons (2008, 140) analysresultat är ändå att den sociala inbäddningen inte bara påverkar karriärmöjligheter utan även hade en negativ effekt på kvinnornas arbetsupplevelser. Kvinnor beskrev oftare känslan av att befinna sig i en lojalitetskonflikt mellan hem och arbete under själva vistelsen på arbetsplatsen (ibid., 142). Diskussionen kring balansering och social inbäddning, hävdar Olsson (2012 i verket Karlsson & Piuva 2012, 276) är relevant oavsett arbetsplats men har en särskilt utmärkande roll i relationsbehandlande yrken – så som t.ex. socialt arbete.

En grundprincip inom det sociala arbetet är att arbeta för en minskad stress, i bemärkelsen en minskad otrevnad, för klienten. Detta känslöhanterande arbete med klienters negativa känslor väcker naturligt nog även ofta stressreaktioner hos den professionella (Howe 2008, 181.) Olsson (2008, 164) lyfter fram det hon kallar ”härbergeringsarbete” vilket innebär hur den professionella fungerar som mottagare och förvaringsplats av klientens (negativa) känslor. Enligt Olsson har detta en särskild betydelse när man adderar tystnadsplikten som en dimension (ibid., 165). Detta emotionella lönearbete skiljer sig därmed från det ”vanliga” emotionella arbete individer utför som privatpersoner, eftersom lämpliga sätt att hantera dessa känslor bestäms inom organisationen, för yrket givna riktlinjer o.s.v. (ibid., 147).

Hur livet sköts, både på och utanför arbetsplatsen är alltså resultatet av ett emotionellt (löne-) arbete vilket går hand i hand med den sociala inbäddningen. Den sociala inbäddningen påverkar i slutändan hur det individuella handlingsutrymmet uppfattas och hur handlingar anpassas till detta så att verkligheten upplevs som hanterbar. Ur denna synvinkel har det kvinnodominerade sociala arbetet inte uppmärksamats i tillräckligt hög grad, eftersom kvinnliga socialarbetare utför ett dubbelt känslomässigt arbete i högre grad– på och utanför arbetsplatsen. (Olsson i Karlsson& Piuva 2012, 277.)

Päivi Petrelius (2005) analys av socialarbetares arbetsrelaterade minnen pekar även den på att genus inverkar på arbetsupplevelsen. I sin doktorsavhandling har Petrelius studerat hur genusstrukturer tar sig uttryck i socialarbetares minnen, men även hur dessa minnen inverkar på socialarbetarnas självförståelse och förståelse av sitt aktörskap (ibid., 12). Petrelius (ibid., 50) sammanfattar sina slutsatser i motsatspar, som den moderna socialarbetarprofessionen byggs på: manligt och kvinnligt, neutralt och känslomässigt, professionell och klient och så vidare. Rationalitet och känslor är det första motsatsförhållande som Petrelius (2005, 46) lyfter fram. Att den professionella socialarbetaren rör sig på ett kontinuum mellan objektivitet och empatisk förståelse är bekant för de flesta införstådda med professionen. Petrelius (ibid., 47) ser att kvinnorna själva reflekterar över sina känslor enligt normativa standarder, och att det här ibland uppstår konflikt mellan dessa två ytterligheter. Detta hänger ihop med ett annat motsatsförhållande i professionen: det traditionellt kvinnliga, privata och det traditionellt manliga, offentliga. Det ”offentliga rummet” organiseras enligt manligt kodade normer, så som objektivitet och rationalitet, som kan ses stå i motsats till de kvinnligt kodade normerna så som subjektivitet, och känslostyrd verksamhet. Konflikt uppstår således i och med det sociala arbetets natur och uppgift, som i grunden är vårdande, och professionaliseringen av känslomässiga människomöten. Petrelius ifrågasätter i sin analys huruvida det är en ändamålsenlig utgångspunkt att allt för långt rationalisera det sociala arbetet och att som professionell sträva till upprätthållandet av en känslomässig oberördhet. (ibid., 48.) För offentliga uppdrag eller uttalandet uttrycks det i forskningsmaterialet en stor ambivalens, å ena sidan förknippas det sociala arbetet med ett socialt ansvar och medföljande beundran för de professionella som axlar denna uppgift. Å andra sidan uttrycks en upplevelse av ett krav

på hög kunskaps- och expertisnivå för att kunna gå över tröskeln och representera professionen. (a.a., 48.)

2.3 SAMMANFATTNING

I detta kapitel har jag haft för avsikt två saker. För det första har jag gett en kort historisk översikt som innefattat några av de tidiga kvinnliga pionjärerna i socialt arbete, deras arbete och deras involvering i kvinnoaksfrågor. Jag har gjort detta eftersom jag ser det som relevant att förstå det samtida sociala arbetet som ett resultat av historien. Kvinnliga sociala arbetare, kvinnoorganisationer och deras engagemang i kvinnoaksfrågor har haft ett stort inflytande på hur professionen har kommit att se ut som den gör idag. En historisk förankring placerar min studie på ett kontinuum förutom vilket mina forskningsfrågor kunde te sig lösryckta. Det är de ändå inte, utan ett historiskt perspektiv låter förstå att ett genusperspektiv alltid varit aktuellt inom det sociala arbetet.

För det andra har jag velat återge relevanta forskningsresultat gällande hur genus tar sig uttryck på arbetsmarknaden i vår samtid. Genusforskningen har gett oss begrepp för att beskriva de mekanismer som ligger bakom t.ex. en könssegregerad arbetsmarknad. Jag har valt att lyfta sådan forskning som särskilt kan förklara genusstrukturer inom kvinnoodominerade yrken eftersom detta är relevant för frågeställningarna i min studie. Jag har i samband med detta även velat lyfta fram att ojämställdhet på arbetsmarknaden. Trots jämställdhetsframsteg, inte är en när avslutad diskussion, utan högaktuell inom den finländska politiken och samhällsdiskussionen.

3. Teoretisk referensram

I detta kapitel presenterar jag det teoretiska ramverk jag utgått från i min studie av inom det samtida pionjärskapet på det sociala området. Denna teoretiska referensram utgör en helhet som beskriver min förståelse av kunskap, genuskonstruktioner och uttryck för genusstrukturer i organisationen. I kapitlets första del *Situerad kunskap* (Haraway 1988)

förklarar jag min epistemologiska utgångspunkt – det vill säga hur jag uppfattar kunskap och anspråk på kunskap. Det perspektiv jag presenterar är starkt sammankopplat med min forskningsdesign där jag utgår från en narrativ ansats. Jag beskriver min forskningsdesign i följande kapitel (*se kapitel 4. Forskningsdesign, material och val av analys*). I den andra delen av kapitlet diskuterar jag genus som performativt (Butler 1990), även detta är länkat till en socialkonstruktivistisk utgångspunkt. Eftersom genus lyfts fram som centralt i och med mina forskningsfrågor är det relevant att jag redogör för min förståelse av genus. Vidare, erbjuder Joan Ackers (2012; 2006; 1990) teoretisering av organisationen ett ramverk för förståelsen av den konstruerade genusstrukturens mekanismer och uttryck på arbetsmarknaden, vilket även är av relevant för mina forskningsfrågor eftersom jag undersöker professionella som verkar inom olika former av organiserade verksamheter.

3.1 SITUERAD KUNSKAP

Hur vi förstår kunskap och införskaffandet av kunskap skapas enligt socialkonstruktionister i sociala processer (Kullberg et al. 2012, 10–11). Vetenskapen betraktas traditionellt som en objektiv kunskapsproducent, där den objektiva kunskapen är kroppslös, existerande utanför oss (Haraway 1988, 575). En sådan utgångspunkt är ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv inkomplett, tvärtom är ofta s.k. ”objektiva sanningar” ofta vilseledande (ibid., 576). I denna studie intar jag ett likadant epistemologiskt närmandesätt som Haraway (1988) gör i sin kritik av sådana ”objektiva” anspråk på sanningen, d.v.s. jag närmar mig pionjärernas berättelser som exempel på situerad kunskap på det sociala området.

Haraway (1988, 581) insisterar istället på kroppens närvaro i all förnimmelse (eng. *embodied nature of all vision*), eftersom ingen mänsklig förståelse av verkligheten är möjlig att göra utan en kropp och en placering i tid och rum. Haraway (ibid., 581) argumenterar därför för en förkroppsligad feministisk objektivitet som hon kallar *situerad kunskap*. Endast selektiva perspektiv kan erbjuda objektivitet, vilket innefattar västerländska kulturella narrativ vilka gör anspråk på att styra relationen mellan kropp och tanke samt avståndstagande och ansvar. Den kroppslösa kunskapen, bär inget ansvar eftersom dess ursprung inte är möjlig att lokalisera. (ibid., 583.) En feministisk objektivitet enligt Haraway (ibid., 581) är således en

situerad kunskap vilken inte skiljer mellan subjekt och objekt, och är alltid lokalt begränsad. I motsatt riktning skapar denna kunskapssyn en bild av den situerade kunskapens bärare som aktiv, det vill säga, bäraren är en aktör i ständiga kunskapsskapande processer (ibid., 592). Enligt Michel Foucault (Foucault 1980&1983 i verket Mattson 2010, 35) är kunskap och makt är tätt sammanlänkade i den givna kontexten. Kunskap produceras av de med mest makt inom ett givet *kunskapsparadigm* (ibid., 35), ett begrepp vilket beskriver kunskapens hierarki och dess maktanspråk i en given kontext (Foucault 1993 i verket Johansson 2005, 57). Det faktum, att den objektiva kunskap som präglat vetenskapen sedan renässansen nästan uteslutande formats genom den vita maskulinitetens blick har en avgörande betydelse för vår världsbild och vår syn på kunskap. (Haraway 1988, 581; Mattson 2010, 36). Inom postmodernismen utgår man från att det i motsats till inom den objektiva kunskapen, inte existerar en enskild sanning utan flera tolkningar av den. Det som framställs som en definitiv sanning är i själva verket ett avslöjande av elitiska gruppers intressen och anspråk på makt. (Mattson 2010, 35–36 .)

Haraways tanke om en kroppslig och situerad kunskap aktualiseras vid problematisering av det sociala områdets samtida pionjär- och ledarskap. I en narrativ ansats (se avsnitt 4.1 Forskningsdesign—en narrativ ansats) används ibland metaforen ”den stora berättelsen” för att beskriva sådan kunskap om historien och verkligheten som uppfattas som allmän och normativ. En sådan förståelse av kunskap har kritiserats i feministisk teori som exkluderande och androcentrisk. Genom att ifrågasätta utelämnandet av ”de andras röster” har den stora berättelsens anspråk på sanningen kommit att ifrågasättas (Johansson 2005, 57–58 .) Brandheim (2012 i verket Karlsson och Piuva 2012, 90) tar avstamp i Haraways teoretisering när hon använder metaforen ”fetman pekar tillbaka”. Forskningen, menar Brandheim (ibid., 89), har rätt att upprätthålla en distans till det beforskade men att det blir problematiskt när denna objektifiering tillskrivs endast ett fåtal. Brandheim (ibid., 91)) utmanar därmed den hälsoidealiserande norm, vilken hyser ett starkt normaliserat fettförakt genom att förflytta blicken och se hur det ser ut från fetmans synvinkel. I Brandheims (ibid., 91) egna ord handlar det om att: ”...lyfta blicken från det objektifierande Dom – i detta fall de feta – till det Vi som objektifierar fetman. Det handlar om frigörande forskning”. Citatet beskriver även mina intentioner i denna studie. Jag vill vända på steken och objektifiera normen om genusblindhet

på det sociala området. Jag vill berätta om det osagda och outtalade genom pionjärernas berättelser.

3.2 KONSTRUKTIONEN AV GENUS

Genus som begrepp och koncept aktualiseras i och med forskningsfrågorna som ställs för denna studie. Jag förstår genus på samma sätt som Judith Butler (1990, 78 & 214), förgrundsgestalt inom queerfeministisk teoribildning. Hon argumenterar för att kön inte existerar som en biologisk premiss, utan det existerar endast olika variationer av genus som vi skapar performativt genom våra handlingar och vårt språk. Denna process benämner hon performativitet. (Butler 1990 i Karlsson& Piuva 2012, 29.) Hon motsätter sig därmed den djupt rotade förståelsen av kön som något biologiskt betingat (Butler 1990, 219).

Ett annat viktigt begrepp i Butlers teoribildning är den heterosexuella matrisen: antagandet om att alla människor föds som heterosexuella, vilket hon också definierar som en social konstruktion. Enligt Butler är således kön, genus och sexualitet socialt konstruerade inom den rådande diskursen. Villkoren för hur mänsklig verksamhet och mänskligt liv skapas görs alltså inom gränserna för denna diskurs. (Butler 1990 i verket Karlsson& Piuva 2012, 25.) Det finns alltså i dessa teorier stöd för antagandet att även genusspecifika yrkeskategorier såväl som ledarskap uppstår och tolkas inom den rådande diskursen, och att även dessa har sitt ursprung i könets binaritet samt den heterosexuella matrisen. Denna tankegång stöds t.ex. i en studie om kvinnliga advokater i Helsingfors (Choroszewicz 2016, 123) där det konstateras att könskonstruktioner och performativitet har stor betydelse för kvinnors karriär- och yrkesliv.

Som diskuterats i inledningen till denna avhandling, är representation otillräckligt när vi analyserar arbetsmarknadsförhållanden och ledarskap ur ett feministiskt perspektiv. Butler (1990, 52–53) framhåller kvinnlig representation som problematisk, dels genom att själva begreppet antyder att det synliggör en gruppering, dels eftersom gruppen kvinnor inte är en självklar (biologisk) enhet. Det teoretiska närmandesättet *intersektionalitet* har uppstått i och med ifrågasättandet av den förgivettagna gruppen ”kvinnor” genom tredje vågens

postkoloniala- och postmoderna feminismer. Intersektionaliteten syftade ursprungligen till att beskriva icke-vita kvinnors erfarenheter av ”dubbelt förtryck” som kvinnor, men också som icke-vita. (Karlsson& Piuva 2012, 34.) Man ifrågasatte det kvinnliga narrativ som skapats ur och genom vita medelklasskvinnors upplevelser och dess förmåga att beskriva andra kvinnors position i samhället. Man såg att gruppen kvinnor i själva verket bestod av flera olika grupper, t.ex. svarta, vita, heterosexuella och homosexuella kvinnor. (Mattsson 2015, 18.) I intersektionell analys görs alltså ett försök att identifiera och förklara hur dylika sociala kategorier samspelar och påverkar identitetskonstruktioner, graden av förtryck och reproducering av sociala konstruktioner (Karlsson& Piuva 2012, 34). Betoningen ligger således på kategoriernas samspel, där t.ex. etnicitet och genus är självständiga fenomen, men även överlappar och påverkar varandra. Antalet sociala kategorier att ta i beaktande varierar genom plats och tid (Mattsson, 2015 19).

I det sociala arbetet diskuteras ofta makt utgående från socialarbetarens relation till klienten (Mattson 2014, 11). Även om denna reflektion är relevant, argumenterar Matsson (ibid., 11) för att det vore angeläget att granska maktrelationer i det sociala arbetet också i relation till exempelvis etnicitet, genus och sexualitet genom en intersektionell analys och ett kritiskt framförhållningssätt. Matsson (ibid., 12) betonar att det i framtid forskning behöver sättas större vikt vid teoribildning utgående från och kring intersektionalitet som koncept. Genom användandet av intersektionalitet som ett nödvändigt tillägg i analys i socialt arbete kunde man fånga dimensioner av makthierarkier och förtryck mellan socialarbetare och brukare. Den enskilda socialarbetaren kan känna sig maktlös i den byråkratiska organisationen, och en sådan intersektionell och kritisk reflektion kunde hjälpa socialarbetare förstå sitt eget agerande och handlingsutrymme. Vilket i sin tur kan stöda professionella i deras arbete mot förtryck. (ibid., 10.) Intersektionalitet kan således hjälpa socialarbetare att förstå sin position och maktrelation i förhållande till klienten. Jag ser det som en viktig aspekt att med hjälp av ett intersektionellt analysperspektiv sträva till att blottlägga maktpositioner även inom professionen eller mellan professioner – i fokus för denna studie specifikt det sociala områdets pionjärer.

3.3 PROBLEMATISERING AV ORGANISATIONEN SOM GENUSNEUTRAL

Butlers (1990, 219) fastställande av genus som performativt möjliggör upptäckten av dessa performanserna på olika delområden i samhället och i mänsklig aktivitet, så även arbetslivet. Jag utgår från att genus även på det sociala området också är performativt, även gällande samtida pionjärer inom ledarskap, utveckling och forskning. D.v.s., som ett kvinnodominerat fält, vilket förknippas med feminina egenskaper som reproducerar genusstrukturer genom handlingar, text, interaktioner o.s.v. Det kan vara svårt att upptäcka strukturer på nära håll, men de har ändå en inverkan på hur vi tolkar vår omvärld (Mattson 2010, 36). I detta avsnitt beskriver jag med avstamp i Joan Ackers (1990; 2006; 2012) teoretisering av organisationer hur, som jag förstår det, genus performativt skapas som en del av dem.

Acker (1990) teoretiserade redan under 80- och 90-talen organisationers genusstrukturer genom att tala om koncepten *organisationslogik* (organizational logic) (ibid., 146) och tanken om en *genusneutral arbetare* ("neutral worker") (ibid., 149). I senare texter har Acker (2006; 2012) breddat sin analys genom att inkludera bl.a. ett intersektionellt perspektiv. I sin artikel *Gendered Organizations and Intersectionality – problems and possibilities* (2012), föreslår Acker därför att ett intersektionellt perspektiv tillsammans med en kombination av de analytiska begreppen *organisationslogik*, *könad undertext* (gendered subtext) och *könade substrukturer* (gendered substructures) som en möjlig utgångspunkt i analysen av genusstrukturer i organisationer (ibid., 212). Organisationslogiken tillsammans med de könade subtexterna kan här ses som stöttepelare för de könade substrukturer som tar form på arbetsplatsen (ibid., 218).

Organisationen menar Acker, tas för en genusneutral institution som antas existera i ett vakuum. Denna *organisationslogik* förkastar Acker (1990, 144–145), och menar istället att organisationen har sin utgångspunkt i upprätthållandet av maskulint och feminint (ibid., 146). Organisationens antas existera i ett vakuum, när den i själva verket, med endast sitt varande skapar ojämlika förutsättningar. En mekanism som Acker (ibid., 149) förklarar enligt följande: när den abstrakta organisationslogiken materialiseras av en arbetare uppstår en konfliktsituation. Den hittills namnlösa (*genusneutrala*) arbetstagaren har för organisationen

inte tidigare existerat som något annat, eller för något annat syfte än utförandet av dennes arbetsuppgifter. (ibid., 149.) Skyldigheter och åtaganden som en arbetstagare har utanför arbetet står därför i strid med organisationslogiken. Mannen, brödvinnaren, är i själva verket denna abstrakta arbetare personifierad. Kvinnan med långt fler antaganden i hemmet motsvarar inte i lika stor grad den arketyper som skapas i och med den abstrakta arbetaren. Acker argumenterar här för att den neutrala organisationslogiken i själva verket är könad som utgångsläge. (ibid., 150.) Tanken om den genusneutrala arbetaren har en stark koppling till ett kapitalistiskt sätt att organisera samhället och arbetslivet och separerar tydligt lönearbete och oavlönat arbete (Acker 2012, 218). Acker (ibid., 218) argumenterar ändå för att dagens arbetsmarknad och samhälle är långt mera komplex än dikotomin ”mannen, brödvinnaren – kvinnan, vårdaren”. En fortsättningsvis starkt könssegregerad arbetsmarknad vittnar ändå om att idén om manligt och kvinnligt som olika (och komplementära) lever vidare (ibid., 218).

Med *könade undertexter* avses hur organisationer och arbetsuppgifterna i dessa bestäms genom överenskommelser i form av regler, riktlinjer, arbetsbeskrivningar och dylika dokument (Acker 2012, 217). Arbetsbeskrivningarna i sin tur rangordnas i ett hierarkiskt system utgående från komplexitet och hurudant ansvar och vilken kompetens uppgiften kräver (Acker 1990, 253). Policy- och liknande dokument, kan alltså ses bidra till upprätthållande av könade processer i organisationer. T.ex. ger Acker (2012, 218) exemplet hur en sekreterares arbete aldrig kan jämföras med en förmans, även om sekreteraren ibland utför någon av förmannens uppgifter. Detta eftersom dessa två arbetsbeskrivningar inte motsvarar varandra i det hierarkiska systemet (ibid., 218).

Vidare, med samlingsbegreppet Acker (2012, 215) kallar *könade substrukturer* (gendered substructures) avses i bakgrunden förekommande, ofta osynliga processer som gemensamt skapar, upprätthåller feminint respektive maskulint i organisationer. Acker (ibid., 215) poängterar dock att det inte existerar endast en typ av könade substrukturer, utan att dessa tar sig specifika uttryck i enlighet med tid, rum och inom i olika nationella och kulturella kontexter. Acker (ibid., 216–217) ser könade substrukturer som bestående av *organisering processer* (organizing processes), *organisationskultur* (organization culture), *interaktionen på arbetsplatsen* (interactions in the job) och *könade identiteter* (gendered identities).

Med *organisering* avses hur feminint kodade uppgifter tenderar uppfattas som mindre komplexa, vilket vidare tenderar avspeglas i lönenivån (Acker 2012, 216). Det handlar alltså i praktiken om hur olika arbetsuppgifter beskrivs och värderas. *Organisationskultur* syftar i sin tur till hur genus skapas i den specifika organisationen genom bilder, attityder och uppfattningar om genus. Detta inkluderar vanligen accepterade och oacceptabla genusbeteenden, vilka ofta har en stark koppling till den kulturella kontexten och hur genus uppfattas i samhället utanför organisationen. I samspel med den kulturella kontexten kan organisationskulturen omfatta multipla femininiteter och maskuliniteter. Genus s.a.s. "händer" även i individuella *interaktioner* mellan kolleger eller i grupper som äger rum på arbetsplatsen och dessa påverkas och bestäms av de professionellas *könade identiteter*. Identiteterna skapas och befast genom dessa interaktioner, men kan inte ses som separata från de individers privata identiteter utanför organisationen. Återigen återfinns en stark koppling till den specifika kontext inom vilken organisationen verkar och de individuella identiteternas uppkomst som en växelverkan mellan individ och kontext. (Acker 2012, 216.)

3.4 SAMMANFATTNING

I detta kapitel har jag presenterat min teoretiska referensram för studien. Kunskap, genus och dess uttryck i arbetslivet aktualiseras genom mina forskningsfrågor och det är därför relevant att jag har redskap och teoretiska perspektiv för att närma mig dessa. Mitt intresse för att utgå från de genusteoretiska perspektiv jag presenterat grundar sig i mitt intresse för att belysa det sociala området ur ett sådant perspektiv. Dessa teoretiska utgångspunkter med tydliga socialkonstruktivistiska ansatser är starkt förknippade med min metodologi där jag valt att använda ett narrativt forskningsgrepp. Att se kunskap, genus och genus i organisationen som konstruktioner leder automatiskt in på frågan om handlingsutrymme och aktörskap, eftersom man i dessa perspektiv ser att verkligheten skapas genom olika processer (Kullberg et al. 2012, 11). Detta kopplar ihop perspektiven med en narrativ forskningstradition där man betonar berättarens roll som aktör (Johannson 2005, 17). Jag redogör närmare för min forskningsdesign i följande kapitel (*kapitel 4. Forskningsdesign, material och val av analys*).

4. Forskningsdesign, material och val av analys

I detta kapitel presenterar jag valet av forskningsdesign och motiverar valet av den. Jag beskriver hur jag gått till väga i min materialinsamling samt beskriver hur jag analyserat mitt material. I kapitlets sista del tar jag ställningar till de etiska frågeställningar som aktualiserats i och med min studie.

4.1 FORSKNINGSDESIGN–EN NARRATIV ANSATS

Berättelsen som kunskapskälla har i det moderna samhället tidigare betraktats som underlägsen den vetenskapliga och empiriskt mätbara kunskapen. Det antogs, att kunskapens funktion var att presentera en absolut sanning. Idag är narrativets vetenskapliga betydelse för kunskapsproduktionen erkänt och betraktas som en viktig del i hur vi förstår vår sociala verklighet. (Johansson 2005, 41.) Det kunskapsparadigm (Foucault 1993 i verket Johansson 2005, 57; Larsson et al. 2008, 97) inom vilka redan privilegierade grupper skapar och upprätthåller sin makt genom att producera ”sanningar”, har således ett direkt samband även med exkluderingen av de grupper som faller utanför denna kunskaps- och därmed maktproduktion. Att närma sig mitt intervjumaterial ur ett narrativt perspektiv sammanfaller därför naturligt med den epistemologiska ansats som jag beskrivit i avsnitt 3. *Teoretisk referensram* där jag utgår från Haraways (1988, 581) förståelse av kunskap som situerad och förkroppsligad. Konceptet med den situerade kunskapen synliggör kopplingen mellan kropp (subjekt) och kunskapen (objekt) (ibid., 583). Jag uppfattar kunskap kopplad till den feminina eller queera kroppen som underrepresenterad och förbisedd i forskning på inom det sociala området. En motivering till mitt val av en narrativ ansats för min studie grundar sig i min målsättning att på ett ändamålsenligt sätt lyfta fram den situerade kunskap (ibid., 581) som finns återfinns i informanternas berättelser om pionjärskap på det sociala området. Det aktörskap som som Haraway (ibid., 592) beskriver som en naturligt följd av att betrakta kunskapen som kroppsligt förankrad, stämmer väl överens med den narrativa ansatsen förståelse av berättaren som aktiv i formandet av sin historia, sin förståelse av sig själv och sin kontext (Johansson 2005, 17; Hydén 2008, 98). Det faller sig naturligt att utgå från ett

sådant perspektiv i denna studie då informanterna handlar aktivt inom ramarna för sina yrkesuppgifter inom ledarskap, forskning och undervisning inom det sociala området.

En narrativ ansats möjliggör det även att analysera sociala rörelser eller fenomen på makronivå (Riessman i verket Larsson et al. 2008, 57). Min frågeställning rör sig i skärningspunkten mellan makro- och individnivå där de individuella informanternas narrativ utgör en del av en större samhällelig helhet. Riessman (ibid., 59) citerar Mills som beskriver detta på ett träffande vis: *"Det vi kallar för individuella problem är lokaliserade till en bestämd tid och plats och individers berättelser om sina problem och bekymmer är också studier i historia som det är studier om individer och den sociala plats som de har befolkat och det samhället som de levt i"*. Detta närmandesätt är ändamålsenligt eftersom mitt syfte och mina forskningsfrågor belyser informanternas (pionjäreernas) berättelser om deras arbete som professionella på det sociala området. Det vill säga, centralt för mig har varit placera det berättade i en kontextuell ram. Lars-Christer Hydén (2008, 91) diskuterar på ett liknande sätt berättelsen funktioner. Genom berättelser kan vi organisera företeelser och lära oss planera inför framtiden (ibid., 91). Jag eftersträvat att resultaten av min studie skall kunna förstås som en delstudie i en fortsatt dokumentering av det sociala arbetets (det sociala områdets) historia

Ett forskningsmaterial bestående av berättelser kan hjälpa forskaren att förstå identiteter som konstruerade (Johansson 2005, 19). Även detta är en relevant utgångspunkt, även om jag inte eftersträvat att dekonstruera informanternas identiteter som människor i allmänhet. I fokus har snarare stått en dekonstruktion av en dekonstruktion av genus som en dimension i det sociala områdets pionjärskap.

4.2 MATERIALINSAMLING

De faktiska intervjuerna utfördes mellan oktober 2017 och juni 2018. Jag har intervjuat fem (5) personer. Mitt urval bestod av tre (3) kommunala ledare inom det sociala området och två representanter för utbildning och akademisk verksamhet. Informanterna har jag kommit i kontakt med helt enkelt genom att jag sänt e-post till en angiven adress på en kommun eller

organisations hemsida för att berätta om min studie och att jag varit i behov av informanter. (Jag redogör i detta avsnitt endast för det praktiska utförandet, för en mera utförlig beskrivning av etiska överväganden jag gjort under studiens gång se avsnitt 4.4 *Etiska frågeställningar*.)

Jag har valt att intervjua kvinnor aktiva i ledarskapspositioner som hierarkiskt stått över ”ledande socialarbetare” och kvinnor som fungerar inom det akademiska på det sociala området. Totalt har jag sänt e-post till åtta (8) personer varav fem (5) gett sitt samtycke till intervju. Jag har sänt ett meddelande till samtliga informanter där jag ger en kort introduktion till min studie samt gett förslag på tider för intervju. Som bilaga till detta e-postmeddelande har jag även på förhand sänt min samtyckesblankett (se bilaga 3) och ett följebrev (se bilaga 2) så att informanten haft möjlighet att bekanta sig med dessa på förhand. Om den tilltänkte svarat att denne är intresserad så har vi avtalat om tid och plats. I tre av fallen har jag träffat informanten på dennes arbetsplats, och i två av fallen har informanten själv föreslagit att vi kunde träffas på min arbetsplats, var jag har haft möjlighet att erbjuda ett neutralt och ostört utrymme för intervju.

Jag har utgått från en intervjuguide (se bilaga 1) vars struktur jag i stort sett hållit mig till, men försökt låta informanten tala så fritt och spontant som möjligt. Jag ställde följdfrågor till alla informanterna kontinuerligt under varje intervju utgående från det informanterna berättade. Under fyra av fem intervjuer har informanten valt att prata svenska och den sista informanten talade finska under intervjun. Jag har översatt citat från den finskspråkiga intervjun i analysen, vilket eventuellt kan påverka nyanser och betoningar i språket. Detta bedömde jag ändå som nödvändigt med tanke på informantens anonymitet. Jag har under intervjutillfällena inte frågat om informanternas ålder, men samtliga informanter har en lång arbetserfarenhet på över 20 år eller mera. Jag har själv transkriberat intervjuerna som tillsammans utgjorde 104 antal sidor utskriven text (*Times new roman*, storlek 12 med radavståndet 1,5).

En pilotintervju utfördes i september 2017 med syftet att testa den dåvarande intervjuguiden. Pilotintervjun bandades, men transkriberades inte. Pilotinformanten gavs möjlighet att

kommentera hur väl denne upplevde att intervjun gått och hur frågorna verkat. Pilotinformanten ansåg, att några av frågorna var litet abstrakta och svåra att få grepp om, vilket jag senare tog i beaktande när jag omformades en del av frågorna för att bilda en bättre helhet. I den ursprungliga intervjuguiden förekom även rätt många frågor som fick informanten att upprepa sig själv, vilket jag också tog i beaktande i revideringen.

4.3 NARRATIV ANALYS

Det finns inget konsensus om vad en narrativ analys innebär i praktiken och metoderna för att hantera ett berättelse-material är således många (Riessman i verket Larsson et al. 2008, 56–66). Narrativ analys kan användas för att studera specifika typer av livshändelser, vändningar och uppbrott i en individs liv. Narrativ analys kan dock lika väl användas för att granska fenomen på makronivå (Larsson et al. 2008, 57.)

Hydén (2008, 99–100) refererar till Mishler (1997) som beskriver tre typer av analytiska närmandesätt genom vilka forskaren fäster intresse vid olika aspekter av berättelsen. I den första typen av närmandesätt strävar forskaren till att förstå hur viktiga händelser hänger samman i berättelsen, t.ex. en livshistoria, även om berättelsen framförs i en okronologisk ordningsföljd. I den andra typen av närmandesätt ligger fokus tvärtom på hur berättelsen framförs och hur den är konstruerad. I den tredje typen av närmandesätt är forskaren främst intresserad av hurdana funktioner berättelsen har (ibid., 99–100 .) Jag har intresserat mig för det första och det sista perspektivet enligt följande.

Jag har tagit inspiration av den narrativa analytiska process som beskrivs av Larsson et al. (2008, 127–130) vilken består av fyra faser: transkribering, rekonstruktion av händelseförloppet i de enskilda narrativen, identifiering av gemensamma nämnare och liknande drag i narrativen samt teoretisk contextualisering. Efter transkribering och anonymisering av materialet har jag läst igenom varje enskilt narrativ. I det första skedet av analysprocessen där jag behandlat informanternas berättelser enskilt har det första närmandesättet varit relevant, nämligen att skapa ett sammanhang i det berättande (Mishler 1997 i Hydén 2008, 99). Jag har placerat olika element i informanternas narrativ i

kronologisk ordning och lyft fram intressanta element vilka tangerade forskningsfrågorna. På detta vis kunde jag bygga upp individuella sammanhängande berättelser vilka erbjöd ett överskådligt och mera lätthanterligt material. Uppbyggnaden av dessa enskilda narrativ krävde ett tiotal genomläsningar och ett aktivt arbete av texten. (Jfr process med Nousiainen 2004; Eriksson 2016).

I analysens andra skede har jag strävat efter att skapa ett gemensamt narrativ för hela materialet: ”de samtida pionjäreernas narrativ”. Där har det sistnämnda perspektivet (Mishler 1997 i Hydén 2008, 100) varit mera användbart, d.v.s. jag har snarare tittat på berättelsens funktioner. Med berättelsens funktioner avser jag dess placering i tid och rum (som beskrivet i avsnitt 4.1) som en del av en historisk kontext. Jag har velat skapa ett kollektivt narrativ där de enskilda informanternas berättelser knyts samman med ”den stora berättelsen” (Johansson 2005, 57–58). Jag har alltså *kollektiverat* (Hydén 2008, 101) de enskilda narrativen. Jag har inte utgått från att söka sanningar i narrativen (jfr. Nousiainen 2004) och det är nödvändigt att i förstå narrativen som en gemensam tolkning av det berättade (Larsson et al. 2008, 73). De samtida pionjäreernas narrativ är alltså sammansatta element tänkta att lyfta centrala aspekter och gemensamma tongångar i materialet. Dessa narrativ är med andra ord således inte presentationer av de individuella informanternas berättelser.

4.4 ETISKA FRÅGESTÄLLNINGAR

En etisk forskningsprocess kräver klar kommunikation mellan forskare och deltagare. En viktig utgångspunkt i en etisk hållbar forskningsprocess är förståelse för att etiska frågeställningar genomsyrar hela processen och fastställs således inte i något avskilt skede (Mustajoki & Mustajoki 2017, 8 & 37). Mustajoki & Mustajoki (2017, 11–13) beskriver en etiskt hållbar forskningsprocess genom fyra steg: identifiering av etiska frågeställningar, fattandet av etiska beslut, att förbinda sig till sina etiska val samt vidhålla etiska principer under press, så som t.ex. tidsbegränsningar, vilka jag har reflekterat över kring under min forskningsprocess. I min forskning har fokus legat vid två huvudsakliga etiska frågeställningar: informerat samtycke samt informanternas anonymitet. En ytterligare etisk dimension tillkommer genom min forskningsdesign där jag valt att närma mig materialet genom ett narrativt förhållningssätt. Enligt Johansson (2008 181; 442) förutsätter narrativa

studier en särskild etisk sensitivitet, eftersom forskaren kan komma att blottlägga känslor eller tankar av känslig natur som eventuellt inte ens uppfattats av informanten.

Informerat samtycke innebär att informanten har förståelse för vad deltagande i forskningen innebär inklusive fördelar och eventuella risker, har fått information om forskningens design och hur materialet kommer att användas samt att det är frivilligt för dem att delta. För en del av informanterna kan det upplevas som en positiv aspekt att få dela med sig av sin historia och yrkeserfarenhet samt att den lyfts fram genom forskning, förhoppningsvis, till nytta för det sociala området. Deltagande i forskningen kan därigenom i bästa fall även skänka informanterna en större självinsikt kring de frågeställningar som forskningen lyfter. (Johansson 2008, 180–181.) Jag har informerat informanterna skriftligt vid första kontakttagandet samt muntligt inför intervjun om forskningens intresseområden och syfte. Deltagarna kommer ha getts möjlighet att ställa frågor eller ge synpunkter ifall de vill, innan, under och efter intervjun. Jag har försäkrat mig om att deltagarna har förstått vad deltagande i forskningen innebär och att de deltar frivilligt i forskningen. Innan intervjun har informanterna skrivit under en samtyckesblankett (se bilaga 3). Att identifiera intressenter berörda av forskningen är centralt för att finna de etiska frågeställningarna kopplade till forskningen (Mustajoki & Mustajoki 2017, 16). Under arbetet med min pro gradu-avhandling har jag varit anställd på det finlandssvenska kompetenscentret (FSKC) vilket är en arbetsplats med vida kontaktnät runt om i Svenskfinland och i övrig på det sociala området. FSKC drivs som ett aktiebolag och ägs av kommuner, universitet, högskolor och organisationer runt om i Svenskfinland (FSKC, 2017). Då mina informanter delvis haft beröringspunkter till min arbetsplats eller dess omgivande nätverk, har detta varit något jag reflekterat över under hela forskningsprocessen och fört en öppen dialog kring med berörda parter, något som betonas som en central del av forskningsetiska principer i socialt arbete (Butler 2002, 246).

Vidare, har informanternas anonymitet varit en central frågeställning. Min informantgrupp representerar, å ena sidan, en relativt liten och potentiellt lätt identifierbar grupp, vilket självklart kan uppfattas som en risk för igenkänning. Vid narrativ forskning kan detta få en särskilt betydelse eftersom informanterna kan komma att berätta mera än de själva tänkt om ett visst tema (Johansson 2008, 181). Å andra sidan, representerar informanterna en högt

utbildad och självmedveten grupp som gärna för fram de arbetsresultat de har varit med om att producera. En viktig etisk aspekt har därför att genom forskningsdesignen och mina metodologiska val förhålla mig till detta genom aktiv reflektion–något som även som hör till god etisk praxis (Butler 2002, 246). Detta har krävt noggrant övervägande i och med hela analysprocessen, och har inverkat på hur jag slutligen presenterat mitt material i analysen. Alla intervjuer har anonymiserats och materialet har endast hanterats av mig och används endast i forskningssyfte. All övrig information som eventuellt kan identifiera deltagaren (t.ex. arbetsplatsens namn) har behandlats konfidentiellt. Jag har strävat efter att skapa en förtroendefull stämning där deltagarna kan slappna av och känna sig bekväma.

Jag har också funderat hur jag framför min tolkning av materialet i analysen ur ett etiskt perspektiv. Forskarens tolkning av materialet är naturligt och en ofrånkomlig del av narrativ forskning (Larsson et al. 2008, 73). Men som Johansson (2008, 442) argumenterar för, kan man genom narrativ forskning komma att blottlägga sårbara eller känsliga aspekter som t.o.m. är dolda för informanterna själva. Jag är fullt medveten om att jag i ljuset av mina teoretiska utgångspunkter kan ha tolkat t.ex. förekomsten av genusstrukturer på ett sätt som inte informanterna själva hade tolkat det berättade. Acker (2012, 215) beskriver könade substrukturer i organisationer som processer vilka ibland äger rum i det fördolda, d.v.s. omedvetet för de individer som verkar inom dem Mattson (2010, 36). är inne på samma linje i sin beskrivning av genusstrukturer som lätta att upptäcka på håll (t.ex. löneskillnader) men svåra att se på nära håll (t.ex. vardagliga handlingar). Jag har försökt hitta en god balans i denna fråga genom att jag har gjort mitt yttersta för att vara tydligt markera vad som är min tolkning och vad som inte är det i mitt analysavsnitt.

5. Den samtida pionjärens narrativ – analys av materialet

I detta kapitel presenterar jag min analys i form av de samtida pionjäreernas narrativ. Den narrativa struktur jag presenterar i kapitlet, representerar en gemensam kärna i mitt material. De nutida pionjäreernas narrativ utgör således en sammanfattning av de för forskningsfrågorna relevanta element som återfunnits i intervjumaterialet och representerar

inte de enskilda informanternas berättelser. Jag presenterar alltså ett *kollektiverat* (Hydén 2008, 101) narrativ, inte flera separata narrativ. Jag har delat in analyskapitlet i avsnitt i enlighet med forskningsfrågornas tematik. I det första avsnittet analyserar jag genusstrukturer i narrativet, i det andra avsnittet handlingsutrymme och i det tredje kunskap. Varje avsnitt kan alltså sägas höra samman med en forskningsfråga, även om de olika frågeställningarna delvis överlappar varandra. I följande kapitel (*kapitel 6 Den samtida pionjären i hennes kontext–slutledning*) diskuterar jag närmare dessa ”överlappningar” som framgår genom analysresultaten och besvarar forskningsfrågorna.

5.1 FÖRBISEDDHETENS KULTUR

Den mest centrala frågeställningen i denna studie har varit att granska hurdana genusstrukturer som framgår i det sociala områdets pionjärskap i mitt material. En frågeställning jag i det följande gör ett försök att besvara genom den samtida pionjärens narrativ.

Den samtida pionjären har inte själv upplevt situationer där hon skulle ha varit direkt ifrågasatt eller utsatt på grund av att hon är kvinna, hon beskriver alltså ingen individriktad diskriminering. Däremot berättar hon om en ”kultur av förbiseddhet” som hon upplever präglar det sociala området. Hon beskriver en snarare utifrån påklitrad föreställning om vad det sociala området är, som att det sociala området lätt glöms bort i sammanhang där andra sektorer är närvarande. Hon beskriver det som, att eftersom det sociala området representerar s.k. karaktäristiska kvinnliga drag (omvårdnad, inkännande o.s.v.) så förväntas en tystlåtenhet från områdets representanter, inklusive henne själv.

”Det här med att vi [det sociala området] representerar det kvinnliga liksom... det kvinnliga och det typens karaktäristiska drag som har med det osynliga och tystlåtna att göra. Att” jag skulle inte besvara nån”. Vet du den typens? Nånting som är lätt att glömma bort, att det inte liksom förväntas att det ska användas röst, från det här området”.

Jag tolkar denna beskrivning av en ”förbiseddhetens kultur” som tecken på det Joan Acker benämner en *könad substruktur*. Den könade subkulturen består av en rad processer, ibland osynliga, genom vilka genus skapas i organisationen (Acker 2012, 215.) Acker (ibid., 215) påpekar att den könade substrukturen påverkas av och står i samspel med det övriga samhället, d.v.s. den är bunden till tid, plats och kulturspecifika uttryck. Den förväntade tillbakadragenhet eller tystlåtenhet som i pionjärens narrativ beskrivs komma utifrån det sociala området, tolkar jag som en sådan kontextuellt bunden del av en könad substruktur. Denna förväntade osynlighet kopplas i citatet ovan samman med ”*det kvinnliga*” som det beskrivna ”*vi:et*” antas representera. Enligt ett postkonstruktivistiskt sätt att tänka är det problematiskt att beskriva något som ”kvinnligt” eftersom detta indirekt refererar till gruppen kvinnor, som enligt Butler (1990, 77) inte kan antas vara en biologisk eller enhetlig grupp. Jag förstår därför inte ”det kvinnliga” i citatet ovan som ett givet faktum, utan som ett resultat av en performativ (Butler 1990, 78) process som händer på det sociala området, men även i växelverkan med arbetsmarknaden och samhället runt om kring det.

En sådan tolkning förstärks i och med pionjärens beskrivning av denna växelverkan. En organisations könade substruktur består av en komplex sammansättning processer, varav *interaktioner på arbetsplatsen* (Acker 2012, 217) är en typ av sådana könade processer. Det vill säga, i pionjärens beskrivna möten med andra professionella sektorer (i praktiken ofta hälso- och sjukvården) kan skönjas en friktion – en slags könad interaktion mellan fälten där denna ”kultur av förbiseddhet” är närvarande.

”Men det är också det att när det här sociala området så det kopplas som nån sorts tilläggsselement till hälsovården eller sjukvården. [...] Också det här med att hälsovården, att hälsan är lättare att förstå, och då finns det inte heller så mycket stigma i det. [...]. Att okej det finns den här tekniska och så finns det utbildningssidan och kultur, och då har vi social- och hälsovårdssektorn. Och även om det sägs social- och hälsovård så tänker man på hälsovården.”

Citatet ovan beskriver en tystnadskultur genom att använda ordet ”*tilläggsselement*” för att sedan beskriva hur social problematik ibland felaktigt tas som en integrerad del av

hälsovården. I citatet beskrivs även en sektoriell skillnad gällande förståelse av kunskap ("hälsan är lättare att förstå"). Jag återkommer till frågan om kunskap i de senare i avsnittet 5.3)

Att påstå att denna kultur av förbiseddhet endast skulle vara en utifrån påklustrad fördom om det sociala området och dess aktörer skulle dock vara en förenkling. I narrativet beskrivs även en typ av friktion som uppstår i interaktioner på arbetsplatsen (Acker 2012, 217) mellan olika aktörer även inom det sociala området. I citatet nedan beskriver pionjären hur hon och hennes kolleger tolkar och hanterar förbiseddheten på olika sätt.

"Pionjären: De [en del kolleger] blir ju lite som martyrer inom det här när de inte får pengar. Jag ser ju det inte så, utan det är ju egentligen resultat. Man kan ju göra resultat av allt arbete, men man ska inte börja känna sig... man är inte sämre, utan man syns eller ses inte lika bra. [...]. För jag tycker att allt arbete som man gör, så är det inte nån annan som ska behöva säga åt en om det är bra eller dåligt. Utan det måste man ju veta själv. Att det är ett arbete som fyller ett krav eller är tillräckligt bra för att man ska vara nöjd med det själv.

Nina: Ja...?

Pionjären: Men man kanske inte får samma uppskattning, synlighet ska vi säga. Kanske mera via synligheten. Att socialt arbete är mera dolt arbete än vad kanske vissa arbetsfält är."

Jag tolkar citatet å ena sidan som en ett medgivande av pionjären. Hon känner igen existensen av en kultur av förbiseddhet i den kontext hon vistas. "Man är inte sämre, utan man syns eller ses inte lika bra" samt "socialt arbete är mera dolt arbete" förstår jag som en bekräftelse på att pionjären är högst medveten om denna s.k. förbiseddhet. Detta stärker min tolkning av att genus skapas i processliknande könade substrukturer (Acker 2012, 215) både inom det sociala området och i kontakt med andra sektorer samt att dessa processer präglas av denna uppfattning om det sociala området som ett "tilläggsselement" eller "mera dolt arbete".

I citatet kan å andra sidan skönjas konturerna av en pågående förhandling mellan pionjären och hennes kolleger. Pionjären beskriver i citatet hur de *”blir lite som martyrer”* t.ex. vid nekade finansieringsbeslut, medan hon själv framhåller vikten av de faktiska resultaten framom bekräftelse från andra professionella. Som ett resultat av denna förhandlingsprocess är pionjären tvungen att aktivt förhålla sig till och reflektera över sin egen uppfattning. Jag tolkar fraserna *”man ska inte börja [...]”* och *”det måste man ju veta själv”* som indikatorer på att pionjären är en aktör som medvetet positionerar sig i förhållande i till rådande strukturer och andra individers uppfattningar om dem. Jag förstår dessa förhandlingar samt de friktioner som uppstår mellan olika perspektiv som uttryck för det Butler (1990, 219–220) kallar för performativt genus. En förhandling i vilken pionjären deltar aktivt i. Det vill säga genus förhandlas i dessa friktioner genom handlingar men även icke-handlingar. Jag ser alltså att genus är en närvarande dimension i denna förhandling. Men jag förstår detta även som att uttryck för genus är förhandlingsbart genom aktörskap. I citatet markeras detta genom frågan om att vara *”martyr”* eller inte. Det finns således en valmöjlighet för professionella att närma sig denna fråga på olika sätt.

Min förståelse av pionjären som ett aktivt subjekt förstärks i och med hennes sätt att kliva in i dessa könade substrukturer och utmana dem. Den samtida pionjären ser att *”förbiseddhetens problematik”* kan motarbetas med ett kompetent ledarskap som kompletteras av mod, uthållighet och erfarenhet. Modet behövs för att våga bli kritiserad och ifrågasatt. En dimension av mod behövs också för att orka börja om från tomt bord, då något inte går som man tänkt sig. Hon beskriver tillfällen där hon varit tvungen att vara seg och uthållig för att driva igenom frågor hon sett som viktiga. I citatet nedan uttrycks ett starkt aktörskap bland annat genom frasen *”Den möjligheten måste tas”*.

”Jag skulle vilja att dom skulle se den möjligheten och den möjligheten kan ingen ge åt dig. Den möjligheten måste tas. Och den möjligheten måste komma via att du är väldigt varm i kläderna och liksom, förstår att socialt arbete är konkret arbete där man kavlar upp ärmarna och jobbar med människan, där du sätter dig i blöt och använder metodik”

Förutom att citatet ovan är ett exempel på pionjären som aktör i utmanandet av könade substrukturer (Acker 2012, 215) visar citatet i min tolkning på kroppens tydliga närvaro i arbetet. Pionjären beskriver att man bör vara ”*varm i kläderna*”, att man ska ”*kavla upp ärmarna*” och vikten av att professionella ”*sätter dig i blöt*”. Det är genom den egna erfarenheten, närvarande i den egna kroppen man bygger kunskap och kompetens att utföra arbetet inom det sociala området. Jag förstår detta som en aktiv kroppslig förankring i kunskapsproduktionen (Haraway 1988, 581.)

Ytterligare en friktion kan skönjas mellan det privata och offentliga jaget hos pionjären. Jag tolkar detta som ett exempel på den könade process (som en del av den könade substrukturen) Acker (2012, 217) identifierar som *könade identitet*. Detta innebär att människan i organisationen på arbetsplatsen inte är isolerad från sitt privata (könade) jag, utan gör och upprätthåller genus även som sitt professionella jag. Detta förbises ofta, som en följd av en etablerad organisationslogik som felaktigt ”kodar” organisationen och dess arbetare som genusneutrala (Acker 1990, 149–150). I pionjärens narrativ beskrivs fragment av en sådan ”genusneutral” organisationslogik genom berättelser om förekommande konfliktsituationer mellan arbete och privatliv. Dessa fragment är få i det narrativa materialet men uttrycks å andra sidan tydligt. I citatet nedan berättas om en typ av väl känd konflikt (se t.ex. Olsson 2008) mellan kvinnors lönearbete och kvinnors oavlönade arbete.

”Jag menar, nog är det hårt. Och säkert om du ska till riktigt nå höga platser. Om du sen ännu ska ha dina barn hemma och du ska liksom lite bry om och gården sköts och att landet sköts och att åldringarna sköts. Fast män gör ju det också i nutidens generation. [...] Men nog finns det, jo. Inte ska vi låtsas att det inte finns. Nog ser jag ju det [...]”

Bland annat därför, men också på grund av medvetenheten om förbiseddhetens kultur, ger pionjären uttryck för, att även om hon inte upplevt eller observerat individuell könsdiskriminering välkomnar hon en diskussion kring vad genusstrukturer betyder på det sociala området. En sådan diskussion borde behandla handlingsutrymme, påverkningsmöjligheter och feminism som uttryckt i citatet nedan:

”Jag skulle vilja ha en diskussion som skulle gå på lite högre plan. Där vi liksom vågar, också den enskilda socialarbetaren, uttala sig, och föra fram missförhållanden och sådana saker som bör rättas till i samhället. Det var jag var inne lite på, kvinnorörelsen och feminism och så där. Jag skulle vilja ha en aktivare diskussion. Att det är helt möjligt att påverka och förändra.”

5.2 DRIVS AV VISIONEN OM ETT JÄMLIKT SAMHÄLLE, HANDLAR INOM ORGANISATIONEN

Min andra centrala frågeställning har varit att titta på ett hurudant handlingsutrymme som beskrivs i den samtida pionjärens narrativ. Detta handlingsutrymme försöker jag definiera i det följande. Pionjärens motivation till att arbeta på det sociala området ligger i ett intresse och en vilja att förstå människan och människans utveckling, att göra en skillnad för någon och att påverka. Ramarna för den yrkesverksamma pionjären sätts ändå genom organisationen och samhällsstrukturen.

En målsättning för pionjären under hennes karriär har varit utvecklingen av socialt arbete och jämlikhet på samhällsnivå mellan olika befolkningsgrupper. Exempelvis, jämlikhet mellan barn och vuxna och jämställdhet mellan män och kvinnor. En växelverkan och dialog mellan olika samhällsgrupper, en rimlig inkomstfördelning, allas möjlighet till ett gott liv är ytterligare målsättningar. Det handlar om att skapa en plattform för det sociala området att verka på och från i den mån man hon själv haft möjlighet. Hon beskriver jämlikhet och jämställdhet i samhället som en fortgående och stark motivationsfaktor genom hela sitt yrkesliv. Hon upplever att hon haft och har ett tillräckligt handlingsutrymme och en påverkningsmöjlighet genom de sammanhang hon medverkat i och vill därför inspirera till diskussion om hur den enskilde professionella kan vara med och stöda, hjälpa och påverka. Även brukaren behöver ta del av utvecklingsarbetet. Kopplingen till praktiken är alltid relevant eftersom samhället är en kollektiv företeelse som pionjären själv upplever sig vara en del av, vilket uttrycks i citatet nedan.

”Det är ju en ära och glädje att få vara med och utveckla ett samhälle, där vi själva också lever, vi är ju inte, vi tjänstemän, och ledare likaså, är ju på inget vis nån annan grupp”.

Pionjärens arbete, och med det, pionjären själv förankras i samhället, i praktiken. Det Haraway (1988, 581) beskriver med begreppet situerad kunskap kan även skönjas i citatet. Det finns en kroppslig närvaro i orden *”på inget vis någon annan grupp”*. Tjänstemän och ledare befinner sig ute i samhället som en del av det. Det sociala området är således en integrerad del av dess kontext, d.v.s. samhället, åtminstone är detta en målsättning för pionjären. Hon säger det tydligt:

”Min målsättning är ju nog att det sociala området ska liksom ha sin plats. I samhället.”

Den situerade kunskapen står enligt Haraway (1988, 582) även i förhållande till tid och rum, det vill säga till den kontext den skapas inom. Detta kristalliseras tydligt i citatet ovan, det ska finnas en plats för det sociala området i den givna kontexten: samhället. Denna möjlighet till växelverkan och påverkan motiverar alltså pionjären. Med dessa drivkrafter har hon engagerat sig i en rad olika frågor genom sin karriär. I en del frågor har hon känt sig manad eller tvungen att driva igenom. Det har handlat om orättvisa krav kommunen ställt på henne eller hennes anställda hon känt sig tvungen att överklaga. Det har vidare handlat om att skapa nya nödvändiga samarbetsorgan i närregionen eller avveckla en föråldrad typ av verksamhet. Hon har deltagit i utvecklingsarbete och därifrån hämtat med sig nya metoder till sin hemorganisation. Hon ser att det sociala området har en skyldighet att förnya sig självt för att leva upp till samtidens människosyn och syn på god service.

Pionjären lyfter som tydligt fram tjänstemannaansvaret som en för handlingsutrymmet definierande faktor. Det sociala arbetets ledarskap (t.ex. inom en kommun) befinner sig ett spänningsfält mellan politiska beslut, implementeringen av dessa samt brukare av service och lagstiftning. Pionjären beskriver att det handlar om att försöka hålla en neutral och rättvis linje för brukarna med de resurser som finns att tillgå. Detta spänningsfält för med sig behov för reflektion kring vad som är rätt och fel och mest ändamålsenligt.

[...] ganska många såna frågor i tjänstemannapositionen, som egentligen kan bli spänningar och motstridigheter. Att om du tänker på kommunalval och resultaten av det och hur det sen byggs politiska organ i kommunerna så är det ju meningen att det ska ha inverkat på hur det fungerar i kommunen [...] att på det politiska planet men sen samtidigt den där tjänstemannaorganisationen.”

Acker (1990, 146) beskriver det problematiska i att förgivetta organisationen som genusneutral. Den ”spänning” som beskrivs i citatet ovan kunde i en vid tolkning av pionjärens narrativ ses som en friktion mellan den det som Acker (1990, 150) benämner den ”genusneutrala arbetaren” och organisationen. Acker (2012, 2018) argumenterar för att en tydlig separation av offentligt och privat kan ses som ett patriarkalt och starkt kapitalistiskt sätt att organisera samhället, vilket i förlängningen upprätthåller ojämställdhet genom könade processer. I ljuset av detta kunde pionjärens narrativ tolkas så att en byråkratisk tjänstemannaroll står i konflikt med såväl hennes motivation som målsättningar för arbetet, vilka har avstamp i svårämbara fenomen så som *jämlikhet* och *människosyn*. För även om pionjären själv inte uttrycker det så, är könade substrukturer som skapar genus i organisationer, ofta osynliga och fortgår omedvetet för människan som deltar i dem (ibid., 215). Även Butlers (1990, 77) tanke om genus som performativt aktualiseras i denna diskussion. Då genus är ett närvarande element i denna förhandling mellan olika synsätt på tjänstemannarollen, är de handlingar eller icke-handlingar som utförs en del av denna performativa process genom vilken genus skapas och upprätthålls. Jag ser att pionjären reflekterar relativt lite i narrativet över tjänstemannaorganisationen och tjänstemannarollen som performativa element vilka ingår i upprätthållandet av genus.

”Är man ledare i stan kan man inte uttala sig så här [som han gjorde]. Nä, man måste separera den här tjänstemannarollen och den här personliga [...]

Att en sådan sak är jag ganska noga med, att vad har jag rätt till i min roll och var har jag rätt att säga eftersom jag ändå är arbetsgivarens och stadens representant och en myndighetsmänniska”

I citatet ovan kan ses en ganska tydlig åsikt om tjänstemannarollens neutralitet som viktig. Här kan i min tolkning skönjas något av den genusneutralitet på det sociala området som beskrivits i tidigare forskning (t.ex. Petrelius 2005). I min tolkning tas organisationen i citatet för neutral–och därmed också genusneutral (jfr. Acker 1990, 254–255). Detta bidrar indirekt, genom ett slags icke-handlade till upprätthållande av den av Acker (2012, 218) beskrivna patriarkala struktur genom vilken vi organiserar samhället. Dessa icke-handlingar blir alltså en del av en performativ process i upprätthållandet av genus (jfr. Butler 1990, 220).

Detta är ändå viktigt att påpeka att pionjären i narrativet för fram en långt mera nyanserad bild av tjänstemannaorganisationen. Även Acker (2012, 218) påpekar att arbetsmarknaden förvisso upprätthåller könssegregation men att verkligheten utgör en komplex helhet. Pionjären framhåller alltså inte tjänstemannens position som en begränsning, utan snarare som ett faktum, ett ansvar eller ett ofrånkomligt faktum som man måste handskas med. Tjänstemannadimensionen beskrivs även som en naturlig och viktig del i en demokratisk process. Hon säger det kort och koncist som i citatet nedan:

” Det är bara ett faktum som man måste handskas med. ”

Och elaborerar kring saken mera ingående i citatet nedan:

*”[...] Att man är mera granskad då du är i en organisation med myndighets-offentlighets-
[ansvar], du är också en del, du är närmare kunden. [...] du är närmare granskad ur ett
demokratiskt perspektiv för du har förtroendevalda mycket närmare dig.[...] Som ju gör att
det är mer komplicerat, men det blir också mera genomskinligt. Att du garanterar ju
mycket mera här. Och kunden har verktyg att ifrågasätta på ett helt annat sätt än inom
andra områden Det sätter sin prägel på verksamheten. Och det sätter nog också sin prägel
på ledarskapet.”*

Jag ser inte att dessa synsätt på tjänstemannarollen (”konfliktperspektivet” eller ”demokratiperspektivet” som beskrivet i av pionjären) behöver vara varandra uteslutande. Tidigare forskning (Petrelius 2005, 47) har visat att det finns en genusdimension närvarande

i mötet mellan den rationella, byråkratiska samhällsstrukturen och det vårdande sociala området, där det föregående ges maskulina förtecken och det senare feminina förtecken. Jag ser att pionjären fortsättningsvis beskriver detta möte utgående från en samtid kontext. Hon beskriver det dock inte som en konflikt utan snarare som en fortgående förhandling. Uttrycket ”*Som ju gör att det är mer komplicerat, men det blir också mera genomskinligt*” i citatet ovan, tolkar jag inte som kritik av ett patriarkalt system, utan som en förståelse (av både det positiva och det negativa med en tjänstemannaroll) och beredskap för ingå i ett dialogiskt samarbete. Den samtida pionjären upplever de facto att hon har haft möjlighet att påverka genom de grupper hon arbetat med och som en del av. Pionjären beskriver det enligt följande:

”Jag har nog en sån känsla att jag har kunnat påverka. Påverka i olika skeden. Såklart inte på ett helt rätlinjigt sätt. Men vi är med och påverkar, ja. Jag upplever nog att det har varit ett verkligt utvecklingsskede de här åren jag har varit med. Och på många punkter har jag kunnat påverka, genom olika kollektiv”

Att verka genom grupper (arbetsgrupper, samarbetspartners i form av andra offentliga organisationer och/eller andra serviceproducenter, forskningsanslutningar och så vidare) d.v.s. att hitta ett sammanhang som gemensamt verkar för ett gemensamt mål är således även en för handlingsutrymmet definierande faktor. Detta knyter an till den betoning av ett dialogiskt arbete utgående från praktikbaserad kunskap som jag övergår till att beskriva i nästa avsnitt (5.3 Det sociala arbetets per automatik situerade kunskap). I min tolkning av narrativet ter det sig alltså så, att ett dialogiskt arbetsgrepp i kombination med en praktikförankrad kunskap är en enorm tillgång och resurs också i skapandet av handlingsutrymme inom organisationen.

5.3 DET SOCIALA ARBETETS PER AUTOMATIK SITUERADE KUNSKAP

Min tredje centrala frågeställning har varit hurudan kunskap pionjärerna framhåller som relevant i en nutida kontext på det sociala området. I narrativet framstår en kunskapssyn förankrad och i ständig växelverkan med praktiken. Jag har valt att dela in detta analysavsnitt i två delar. Det första behandlar den akademiska kunskapen och dess utveckling genom

pionjärens beskrivna upplevelser. Den andra delen av avsnittet behandlar hur pionjären beskriver att tillämpningen av denna kunskap genom ett dialogiskt närmandesätt till sitt arbete. Orsaken till att jag delat in avsnittet på detta sätt är endast för att skapa tydlighet i resonemanget för läsaren. Jag vill framhålla att jag tolkar pionjärens beskrivningar av kunskapsproduktionen och kunskapstillämpningen i praktiken som sammanvävda företeelser. Jag förstår dessa två snarast som olika sidor av samma mynt.

5.3.1 En konfliktfylld akademisering i gott minne

Pionjären beskriver hur perioden då socialt arbete akademiserades, från ca början av 80-talet och ända in på 2000-talet, präglades av en maktkamp med tydliga genusförtecken på universiteten. Socialt arbete utvecklades som ett akademiskt ämne i Finland under denna period, genom vilken man bl.a. höjde socialarbetar-utbildningen till magisternivå. Pionjären beskriver att det under denna tidsperiod fanns ett starkt motstånd mot det sociala arbetet. Ett motstånd som bottnade sig i det att socialt arbete är ett praktiskt yrke. Motståndet präglades av patriarkala tongångar, där manliga professorer betraktade kvinnorna i socialt arbete som en pionjär uttrycker det: *”små hjälpredor”*. Denna maktkamp krävde under tiotals år energi av de som deltog.

”Männen på socialpolitiken sa till oss att: sånt hör inte till universitetet. Så det [de förslagna kursfordringarna] gick inte igenom. Flera år åkte de liksom i skräpkorgen, man godkände inte på något sätt våra kursfordringar”

I min tolkning av narrativet, kristalliserades konflikten i skärningspunkten mellan forskningsbaserad kunskap och praktikens s.k. tysta kunskap. Det visas genom exemplet om de underkända kursfordringarna i citatet ovan. Att de förkastades bottnade i kritik mot det sociala arbetets professorer vilja införa teman som *”det sociala arbetets värdegrund”* i kursfordringarna för studerande i socialt arbete under 80-talet. Närliggande discipliner så som sociologin och socialpolitiken var inte på samma sätt som det sociala arbetet direkt kopplat till klientarbete, vilket ledde till att det sociala arbetet uppfattades som en *”kvinnosaksfråga”* och därmed mindre relevant. Det förefaller alltså som att man på

universiteten inte till fullo förstod ett kunskapsflöde i riktningen ”bottom-up”, där det beforskade härstammade från konkreta behov för stöd, metoder och konkreta handlingsmetoder. Haraway (1988, 581) beskriver hur den objektiva kunskapen traditionellt, men felaktigt, uppfattats som kroppslös i det västerländska samhället, när den i själva verket har sitt ursprung i någons blick och förnimmelse. I ljuset av detta tolkar jag pionjärens narrativ så att det ända in på 90-talet inom den finländska akademiska världen fanns motsättningar mot den typen av kunskap socialt arbete representerade i och med sin starka koppling till praktiken. Det sociala arbetet hade ett tydligt perspektiv, förankrat i så väl de kvinnor som dominerade fältet såväl som i de individer de producerade tjänster för. Denna typ av motstånd mot det sociala arbetets ”kunskapliga komplexitet” kan i ljuset av Haraways (1988, 583) teori vidare förvärras av dess inkonsekventa struktur. Det vill säga, svårigheten (omöjligheten) i att standardisera (lösgöra från det kroppsliga) den kunskap som finns inom det sociala arbetet.

Vid tidpunkten fanns dock, de facto relativt lite forskning om socialt arbete. Det uppstod därför ett behov för kvinnor att visa att de behärskade även teoretisk kunskap, och den teoretiska kunskapen erbjöd ett sätt för dem att tävla med sina manliga kolleger. Vändpunkterna i denna maktkamp var forskningssällskapens uppkomst och uppbyggnaden av en akademisk personal:

”Vi doktorerade och såg det som jätteviktigt att bygga en akademisk grupp för det här området [...] Och sen började det komma forskning.”

Den kunskap pionjären med kolleger, genom akademiseringen försökte lyfta från praktiken till teorin stod alltså inte i strid med en teoretisk kunskapsproduktion. Frasen *”akademisera professionen – professionalisera kunskapen”* som användes under akademiseringen är förutom en slagkraftig slogan, även en god beskrivning av det sociala arbetets kunskapskärna som en tvåfilig väg. På denna tvåfiliga väg rör sig kunskapen i två riktningar mellan två (eller fler) destinationer, d.v.s. mellan praktik och teori. Vilket, utan metaforiska omskrivningar, innebär att kunskapen hade (och har) en tydlig avsändare och mottagare i det sociala arbetet. I Haraways (1988, 581) ordalag: kunskapen är situerad. Den existerar i en subjektiv blick

(ibid. 581), vilket förutsätter en avsändare och en mottagare. Kunskapen, som beskriven i narrativet skapas alltså genom dialog och förhandling. Den situerade kunskapens förankring i kroppen och det kroppsliga kan även ses ha ett samband med ett intersektionellt perspektiv. I intersektionell teoribildning betonas komplexiteten i samspelet mellan sociala kategorier och dess inverkan på bl.a. identitetskonstruktioner och reproducering av sociala konstruktioner (Mattson 2015, 19). I min förståelse kan därför en intersektionell teoribildning kopplas till den situerade kunskapen genom att den utgår från specifika förhållanden hos en individ eller situation, och att en förståelse av dessa förhållanden bör byggas med dem i åtanke. Därmed framstår en total objektivitet, d.v.s. en från kroppen separat kunskapsform framstår som omöjlig, påtvingad eller t.o.m. felaktig i bemärkelsen att den inte skulle vara holistisk. Enligt Haraway (1988, 583) är en föreställd objektiv kunskap selektiv. I ljuset av detta, förstår jag alltså att den, av pionjären beskrivna kunskapsproduktionen, vore tafatt och bristfällig vid avsaknad av kopplingen till praktiken, vilken förutsätter att den professionella hör och beaktar, omprövar och förstår situationen utifrån en rad olika åsikter.

Kopplingen mellan det praktiska sociala arbetet och teori spelar fortfarande idag en viktig roll. Pionjären skulle önska en förstärkning av bandet mellan dem, t.ex. genom ett mentorskap för nyblivna ledare av äldre ledare men också att professorer i socialt arbete kunde tillbringa en del arbetstid på fältet. I narrativet beskriver pionjären detta bland annat som i följande citat:

”Det skulle vara jättebra inom socialvården att vi skulle på riktigt ha det här som man pratar om det här mentorskapet. Erfarenhetskvinnor skulle ge sin erfarenhet och sprida god praxis, idéer. Både kring ledarskap och varför inte socialt arbete, åt yngre. Fiffiga metoder och annat.”

Pionjären beskriver vikten av att koppla ihop teori och praktik även på detta sätt:

”Pionjär: Jag hade önskat att jag skulle ha haft möjlighet att på riktigt vara ute på fältet. Min nuvarande uppgift möjliggör inte alls något sånt. Förstås en slags växelverkan med fältet. [...] Men en sådan sak, att jag på riktigt skulle kunna utveckla det här, det

*förutsätter det att man kan vara där. Vid servicepunkten. Och att man där skulle ha en roll.
Men så har det inte varit. Det skulle jag vilja förändra”*

Nina: Vad tänker du att det skulle ge för mervärde?

*Pionjär: [...]Säkert, som exempel bara sånt som tolkningen av forskningsdata. Att i man
där skulle ha liksom ”hands-on” kännedom. Det skulle nog ha betydelse. Det skulle vara
djupare, förståelsen skulle vara djupare, annorlunda”*

Detta förstärker min tolkning av att pionjären ser att det sociala områdets kunskap är, och bör vara praktikförankrad. Detta är något hon betonar även med tanke på framtiden, enligt följande:

*”Men det sociala området måste ju drivas utgående från det här kunnandet. Att alltså det
har jag sett som risken just med den här reformen, att: det här kunnandet ska så vävas in så
att det inte finns någon som kan stöda eller upprätthålla det för att, egentligen all
professionell verksamhet så kräver ju att det är nån som utvecklar också det kunnandet i en
organisation”*

I en nutid präglad av politiska och strukturella reformer strävar hon i sitt arbete efter att det sociala området ska ha sin plats i samhället, samt att innehållet social service skall planeras, utvecklas och förverkligas av de med kunskaper specifika för området. Även ledarskapet på det sociala området bör förankras i ”innehållet”. Det vill säga, det t.ex. de ledarskapsmodeller som implementeras bör utvecklas i en nedifrån-upp rörelse där gräsrotsprofessionella och brukares röster hörs.

5.3.2 Den dialogiska, gränsöverskridande pionjären

Pionjären betonar starkt vikten av kunskap att föra ett gränsöverskridande och dialogiskt ledarskap, utveckling- och forskningsarbete. Oavsett organisationsstruktur eller graden av integrering hos en specifik service, bör arbetet vara inlyssnande och dialogskapande, mellan

alla parter berörda av serviceproduktionen. Detta framhåller pionjären såväl som en förutsättning för att skapa en kvalitativ serviceproduktion som för att föra in det sociala området in i framtida samhälls- och organisationsstrukturer. Hon samlar nätverk för att arbeta tvärprofessionellt, men klienten utgör kärnan i servicen. Som diskuterats i föregående avsnitt 5.3.1 *En konfliktfylld akademisering i gott minne* är kunskapen på det sociala området deriverad från och i ständig förhandling med klienten och övriga professionella aktörer. Det vill säga, kunskapen är tydligt förankrad i praktiken, den är s.a.s. situerad (Haraway 1988, 581). Pionjärens eget arbete präglas således av ett upprätthållande av denna praktikförankring genom dialog. På detta sätt implementerar hon denna områdesspecifika kunskap i sitt praktiska arbete.

Ett mångsektoriellt, klientfokuserat arbete förutsätter dock engagemang och förpliktelse från alla berörda yrkesfält. Att åstadkomma ett sådant samarbete anser hon vara nödvändigt men utmanande. Narrativet reflekterar en verklighet där koordinering eller kommunikation mellan det sociala området och andra expertisområden inte alltid fungerar optimalt. Citatet nedan kan tolkas så, att denna friktion härstammar just från denna områdets förankring i klientarbetet. Det är fråga om samma typ av friktion som beskrivits i föregående avsnitt 5.3.1 *En konfliktfylld akademisering i gott minne* men i en annan kontext än den akademiska kontexten.

”Skulle dom träna in sig på det här att vara ledare liksom, lyssna in och vara ledare och inte bara se på sin egen sektor utan tänka att hurudana ledare ska vi vara för att kunna ge rätt service. Åt den här befolkningen. Så det tycker jag är viktigt. [...].. så det är ungdomarna och barnen och dom här. Och dom är ju inte sektorindelade. Utan dom behöver som allt det här flödet. Och om inte vi klarar av att samverka, mellan sektorerna så hur ska dom liksom klara av, hur ska dom klara av att hitta de här serviceblocken dom behöver. Han [en kollega] sa också då så här att ju mer, gränser vi skapar, mera gränser har vi att stiga över. Att vi måste kunna liksom vara väldigt genomskinliga på tvärsen för att klara av att ge bra service. Det här gäller bildningen, miljön, allt.”

Pionjären beskriver i citatet ovan gränsdragningar som något problematiska. Jag tolkar det valda begreppet ”gräns” som en beskrivning av en icke-ändamålsenlig organisering av serviceproduktionen. Vid gränsdragningar uppstår en friktion jämt emot andra sektorer vilka har andra typer av kunskapsförståelser. Friktionen uppstår alltså mellan den situerade kunskap (Haraway 1988, 581) som skapas i dialog och den kroppslösa kunskapen (ibid., 584–585) som i citatet ovan vill dra gränser. Pionjären beskriver i citatet hur det blir motstridigt ur ett klientperspektiv eftersom klienterna *”är ju inte sektorindelade”*.

I detta möte mellan sektorer aktualiseras inte bara skillnader i kunskapsförståelse utan även den i analysavsnitt 5.1 diskuterade *”kulturen av förbiseddhet”*. Detta ges uttryck för i följande citat:

”Nå på det sättet att man kanske inte är riktigt van att stå på sig inte. Att man kan lite lämna, folk vet jag som är specifikt utbildade inom det sociala området, så de hamnar lite i fötterna på andra. Men det handlar nog mera om att man tar de verktyg som finns, och de siffror som finns, och använder i sin argumentation för att lyfta området.”

I min tolkning, beskriver pionjären i citatet ovan såväl vikten av att skapa dialog (*”man tar de verktyg som finns och de siffror som finns...”*) som att känna till områdets sakinnehåll (*”...och använder för att lyfta området”*). Pionjären uttrycker här även att det inte alla som lyckas att förmedla budskap över sektorsgränserna som en följd av såväl en kultur av förbiseddhet (*”man kanske inte är riktigt van att stå på sig”*) samt en utmaning i att använda *”de verktyg som finns”* för att förmedla ett aktuellt ärende från det sociala området till andra sektorer med vilka man samverkar. En specifik områdesexpertis (*”vad”*) och en samarbetsförmåga (*”hur”*) framhålls här som två parallell-kunskaper relevanta för pionjären på det sociala området. Detta framförhållningssätt beskrivs även i citatet nedan. I citatet lyfts ett dialogiskt framförhållningssätt starkt fram (*”man måste liksom prata så att den andra vill lyssna”*), men även vikten av att skapa något nytt *”det som blir det här gemensamma nya”*. Det handlar således om dialogskapande, men även om att producera innehåll.

”Man måste liksom kunna prata så att den andra vill lyssna. Och lyssna så att den andra vill prata. Att det är där, liksom föds den här dialogen. Och det man tänker, att vad är den här dialogismen som dom har pratat så mycket om. Det är det att när många människor sitter och pratar, så är det ingen som liksom kan skapa, det som blir det här gemensamma nya här i mitten, utan det skapar man liksom tillsammans om man klarar av att lyssna in.”

Jag ser också att pionjären, även här, beskriver vikten av en kroppslig närvaro i det dialogiska, det vill säga ett behov för en slags situerad kunskap (Haraway 1988, 581). Här beskrivs hur man behöver ”lyssna in” det som sägs. Denna parallell-kunskap innefattande ”vad” och ”hur” är en förutsättning för att pionjärens arbete ska ge goda resultat. Jag förstår detta som att det inte räcker att ha en professionell kunskap om den inte kan anpassas till en given situation i den faktiska praktiken.

Samarbetsutmaningar existerar inte bara mellan det sociala området och andra expertisområden, utan även på det sociala området. Pionjären beskriver upplevelsen av ett glapp mellan yrkesgrupperna på det sociala området i fråga om helhetssyn och förståelse för arbetsfördelning: yrkeshögskoleutbildningarna, universitetsutbildningen och övriga yrkesgrupper på sociala området, t.ex. närvårdare.

”[...]utmaningen finns nog och har funnits länge, den som, interna diskussionen på något vis. Jag tycker det skulle vara så viktigt för att kunna sen möta den utmaningen som vi har inom den närmaste framtiden med SOTE-reformen. Att jag upplever att det finns en risk, att väldigt mycket av det goda som nu för tiden inom det sociala området, så försvinner under den här reformen om man inte på något vis vet själv bättre vad det är som borde försvaras.”

Ett holistiskt och inkluderande närmandesätt utgör alltså enligt pionjären en förutsättning för att föra in ett livskraftigt socialt område i framtiden. Samtidigt är det gränsöverskridande arbetet ett av hennes största orosmoment för framtiden och hon framhäver vikten av en intern diskussion på det sociala området.

6. Den samtida pionjärens i hennes kontext–slutledningar

I detta kapitel besvarar jag först mina forskningsfrågor och diskuterar resultaten av min analys som jag presenterat föregående kapitel. I kapitlets andra avsnitt diskuterar jag analysresultaten i relation till tidigare forskning samt ger förslag för framtida forskning.

6.1 EN VERKLIGHET PRÄGLAD AV FRIKTIONER OCH FÖRHANDLING

Syftet med min studie har varit att belysa det sociala området ur ett genusvetenskapligt perspektiv genom de samtida pionjärearnas narrativ. Mina forskningsfrågor för studien har formulerats enligt följande:

- På vilka sätt tar sig genusstrukturer uttryck i informanternas narrativ?
- Ett hurudant handlingsutrymme beskrivs av informanterna i narrativen?
- Vilken typ av kunskap framstår i narrativen som relevanta på det sociala området i en nutida kontext?

Figur 1: Pionjärens verklighet–samspelet mellan genusstrukturer, kunskap och handlingsutrymme

A) Genus

Förbiseddhetens kultur

B) Handlingsutrymme

Myndighetsutövande

Dialog

Kollektiv

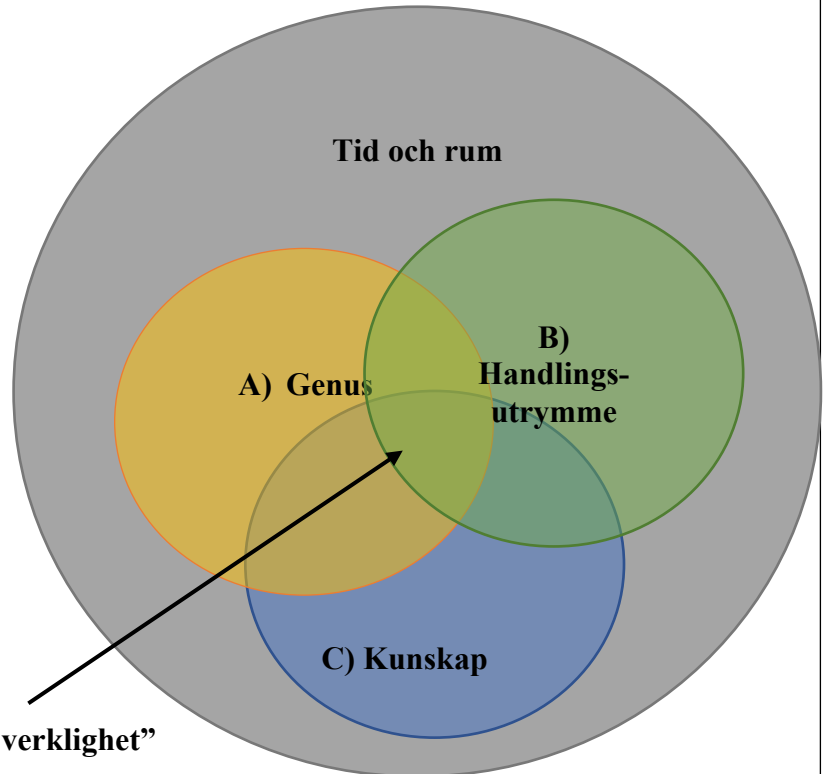
C) Kunskap

Praktikförankrad

Siuterad

Förhandling

Den ”samtida pionjärens verklighet”

I *figur 1* ovan har jag åskådliggjort de centrala resultaten av min analys. Figuren visar hur genusstrukturer, kunskap och handlingsutrymme på ett överlappande sätt samverkar inom en given kontext (i figuren utmärkt som ”tid och rum”). I den samtida pionjärens narrativ har jag granskat genusstrukturer, kunskap och handlingsutrymme som separata fenomen inom det sociala området. Jag förstår dem alltså som såväl autonoma företeelser men även som sinsemellan interaktiva. Dessa tre ”dimensioner” interagerar sinsemellan parvis men även som en trio. Jag har i presentationen av mina analysresultat använt begreppen *friktioner* och *förhandlingar* för att beskriva detta samspel. Genom *figur 1* ovan har jag visualiserat dessa friktioner och förhandlingar. I det följande beskriver jag sammanfattar jag dessa beskrivna förhandlingsprocesser. Det är i beskrivningen av dessa friktioner och förhandlingar som studiens viktigaste resultat kan sägas ligga.

Genusstrukturer tar sig uttryck i narrativet i pionjärens beskrivningar av en kultur av förbiseddhet. Förbiseddhetens kultur tar uttryck som en utifrån påklistrad fördom om det sociala området men även som en internaliserad uppfattning aktiv hos professionella på området. Denna förbiseddhetens kultur yttrar sig i praktiken i mötet med andra expertisområden och sektorer där det sociala området enligt pionjären betraktas som ett ”tilläggsselement” till övrig serviceproduktion. I detta möte uppstår alltså en friktion. En annan friktion uppstår i mötet mellan privata ”könade identiteter” (Acker 2012, 215) och den professionella identiteten vilket hänger samman med en tanke omorganisationen och den professionella som genusneutral. Genusstrukturerna som beskrivs i narrativet kan ses som performativa genom olika former av könade processer vilka Acker (ibid., 218) omnämner denna typ av könade processer med samlingsbegreppet könade substrukturer. Dessa processer föregår alltså på såväl organisations- som individnivå och synliggörs genom friktioner. Genusstrukturerna som existerar i dessa friktioner hänger tätt samman med den praktikförankrade kunskapsbas det sociala området byggs på.

I förhållandet genus-handlingsutrymme (A-B) belyses tanken om samhällsstrukturen som organiserad enligt patriarkala principer. En sådan princip som framhålls i narrativet som definierande är tjänstemanna-ansvaret. Här talar pionjären om att myndighetsrollen präglar arbetet. Myndighetsutövandet präglas av förhandlingar, mellan det privata och det professionella, men också mellan involverade samarbetsparter. Pionjären reflekterar dock inte aktivt över myndighetsrollen ur ett genusperspektiv, vilket kan ses som en indikation på en överdriven fortgående genusneutralitet på det sociala området (Kullberg et al. 2013, 100). Handlingsutrymmet bestäms även genom samarbete med andra professionella. Pionjären beskriver hur hon genom kollektiva handlingar kunnat vara med och påverka i sitt arbete.

Detta resonemang leder vidare in på förhållandet handlingsutrymme-kunskap (B-C). Denna växelverkan kan i sin tur sägas vara länkad genom en allmän uppfattning om kunskapsproduktion som speglas i hur samhället och samhällsstrukturer organiserats och upprätthålls. Kunskap är ett medel med vilket man förhandlar om handlingsutrymme. Ju större bevisbar kunskap, desto större handlingsutrymme. Här uppstår i praktik därför ibland en ytterligare förhandlingsprocess när olika kunskapssyner (olika sektorer) möts och friktion

skapas. Denna friktion kan bidra till holistiska och inkluderande lösningar förutsatt att den löses på ett dialogiskt vis. Om man misslyckas i att skapa en gemensam förståelse kan detta å andra sidan bidra till kulturen av förbiseddhet. Pionjärerna framhåller alltså att det är centralt att som professionell behärska en slags parallell-kunskap bestående av: ett dialogiskt samarbetssätt (hur) för att kunna förmedla innehållet (vad).

Förhållandet genus-kunskap (A-C i figuren) utmärks i narrativen av en tydlig praktikförankring. Kunskap på det sociala området är s.a.s. situerad. Begreppet ”situerad kunskap” har Haraway (1988, 581) myntat för beskriva den kroppsliga närvaron i all kunskap. Det vill säga, världen kan inte förnimmas utan närvaron i en kropp, vilket innebär att kunskapen alltid uppfattas och upplevs genom någons blick (ibid., 581). I min tolkning av narrativet beskrivs det sociala områdets kunskap som förankrad i praktiken, alltid utgående från specifika förhållanden som uppstår i samverkan mellan brukare och professionell. Denna kunskapssyn står i motsats till en ”falsk” objektiv kunskap som ofta utgått från ett vitt, maskulint perspektiv (Mattson 2010, 36). En sådan ”objektiv” kunskap lösgörs från den kroppsliga, vilket enligt Haraway (1988, 583) i själva verket är omöjligt. I ljuset av Haraways (1988) teoribildning förstår jag det sociala områdets kunskapsproduktion och kunskapstillämpning just så – en förutsättning för goda resultat på det sociala området förutsätter att verksamheten är förankrad i praktiken, det blir ”omöjligt” att betrakta kunskapsproduktionen som en separat enhet eftersom det i sådana fall inte längre skulle vara frågan om socialt arbete, eller annan typ av stödjande och vårdande arbete. Om man lösgör det sociala området från dess praktik, skulle det inte längre ha några behov att tillgodose genom sin verksamhet, och vore därmed lösryckt och poänglöst. I narrativet understryker pionjären denna praktikförankring som en förutsättning för så väl kunskapsproduktion som för tillämpningen av den i den faktiska verksamheten. Kunskapsproduktionen i sig är en förhandling mellan praktik och teori. Denna förhandling är en given del av det sociala områdets kunskapsproduktion och grundar sig i dialogen med praktiken.

Det är dock i figurens mitt, d.v.s. i intersektionen mellan genusstrukturer-handlingsutrymme-kunskap (A-B-C) som vi kan säga att den samtida pionjärens verklighet finns och tar sig uttryck. Mitt syfte har varit föra fram ett möjligt sätt att förstå hur

genusstrukturer verkar på det sociala området. Med andra ord har jag genom ”den samtida pionjärens narrativ” velat erbjuda ett alternativ till ”den stora berättelsen” (Johansson 2005, 57–58) och den objektiva kunskapen (Haraway 1988, 583). Jag ser att jag lyckats med detta genom min presenterade förklaringsmodell i *figur 1*. ”Den samtida pionjärens verklighet” skulle inte ha samma uttryck eller djup om man avlägsnade genusperspektivet. Modellen låter oss därför förstå att genusstrukturer genomsyrar handlingsutrymmet så väl som kunskap på det sociala området. Svaret på mina forskningsfrågor kan besvaras bäst genom visualiseringen i *figur 1*. Genusstrukturer, handlingsutrymme och relevant kunskap och kompetens på det sociala området beskrivs i det narrativa materialet som sinsemellan interaktiva fenomen vilket framgår i min förklaringsmodell.

6.2 DÅ, NU OCH SEN – EN KONTEXTUALISERING AV NARRATIVET

Jag har genom min studie även strävat efter att kunna skapa ett samtida narrativ att tillfoga det sociala arbetets historia. Jag ser att även här kan min förklaringsmodell i *figur 1* användas på grund av att den synliggör diskuterade friktioner och förhandlingar som placerade i ”tid och rum”. Enligt Satka (1995, 193–194) förändrades inte genusstrukturerna i utvecklingen av det finländska socialarbetet i och med att kvinnor steg in i det offentliga, snarare vidgades de traditionella könsrollerna något. Petrelius (2005, 47) beskriver en liknande dikotomi i sin analys av socialarbetares arbetsrelaterade minnen där man tydligt separerar rationalitet och känslor. Denna separation tolkar Petrelius tolkar som en ”historisk kvarleva” från en tid där det privata starkt förknippades med det feminina och det offentliga med det maskulina (ibid. 57). Resultaten från min studie visar att liknande friktioner mellan det sociala områdets praktiskt förankrade kunskap och en s.a.s. kroppslös kunskap. Resultaten i min studie visar att genus kan identifieras som en dimension i denna friktion.

Vidare, definierar Petrelius (2005, 51) det sociala arbetets samtid (1990–2000-talen) befinna sig i en ”retoriskt genusneutral” episod. Med denna definition beskriver Petrelius (ibid., 51) en i hög grad självreflektiv professionalitet. Denna självreflektion har skapat öppningar t.ex. i förståelsen av kvinnors erfarenhetsbaserade kunskap men på det stora hela har genus förbisetts i denna diskussion och har inte bidragit till en utveckling mot ett mera

genussensitivt praktiskt arbete (ibid., 51). Min studie bekräftar denna argumentation i bemärkelsen att genus lyfts i de samtida pionjärens narrativ snarast som ett sidospår och inte genom målinriktat berättande. I synnerhet vid diskussion kring myndighetsutövning uteblir en aktiv reflektion över genusstrukturer samtidigt som man framhåller myndighetsrollen som definierande för sitt eget utrymme. Å andra sidan framhåller pionjärerna i narrativet starkt vikten av en praktikförankrad och klientorienterad verksamhet i så väl kunskapsproduktion som i övrig verksamhet, vilket jag ser höra samman med det som Petrelius (2005, 51) beskriver som ett erkännande av erfarenhetsbaserad kunskap. I den samtida pionjärens narrativ framgår också en uttalad medvetenhet om det sociala området som präglad av förbiseddhetens kultur, men även präglad av ett aktivt motstånd mot denna kultur genom användningen av områdesspecifik kompetens. De härskarrelationer präglade av genus och klass, som Satka (2003 i verket Hering& Waaldijk 2003, 157) beskriver som en del av det finska socialarbetets utveckling under första halvan av 1900-talet är fortfarande närvarande i praktiken. Den verklighet som målas upp i pionjärernas narrativ är även den präglad av könade processer, men den innefattar även en beredskap och önskan att föra genusmedvetna diskussioner. Här kan vi se en utveckling från Satkas (ibid., 157) härskarrelationer till den samtida pionjärens narrativ, även om det kan säga vara en mycket måttlig och långsam sådan. Jag ser alltså att jag genom förklaringsmodellen (i *figur 1*) har kunnat beskriva den samtida pionjärens verklighet som en del av sin tid och att den därmed också fungerar som ett historiskt inlägg. Jag har därmed uppfyllt min målsättning. Ytterligare ser jag att modellen kan skapa öppningar för framtida analyser i och med att den enkelt kan appliceras på andra historiska och rumsliga kontexter.

En konstruktiv dialog kring genusfrågor på det sociala området, dess pionjärskap och framtid kan inte fortgående baseras på den hittills rådande genusblindheten (Petrelius 2005, 11; Kullberg et al. 2012, 100), utan bör ta avstamp i den verklighet som det sociala området verkar inom idag. Jag argumenterar för att det är relevant att spåra "subjektet" i kunskapsproduktionen och på så vis kunna arbeta för en bred och heltäckande kunskapsbas. I praktiken betyder detta alltså att inkludera flera perspektiv i kunskapsproduktionen och i förlängningen beslutsfattande och serviceplanering. Tillämpningen av situerade kunskaper innebär också en möjlighet att begära ett ansvarstagande av individer och grupper verksamma

i dessa (Haraway 1988, 586& 596). Denna inkludering och detta ansvarstagande är båda nödvändiga i en utvecklingsprocess för att beakta men också trygga att marginaliserade grupper ska kunna höras och synas på samma premisser som idag privilegierade grupper. Ett genusperspektiv måste ingå i dessa processer eftersom det sociala området tidigare har präglats av en överdriven genusneutralitet (Petrelus 2005,11; Kullberg et al. 2012, 100). Jag argumenterar för att det inte finns några goda skäl till att acceptera en fortgående kultur av förbiseddhet som beskrivits i pionjärernas narrativ. Yrkesrättigheter inom socialvården ges i Finland (fr.o.m. 1.3.2016) till personer som avlagt en högre högskoleexamen (socialarbetare) eller yrkeshögskoleexamen (socionom) inom socialbranschen (Lagen om yrkesutbildade personer inom socialvården § 7–8). I ljuset av detta ser jag att det finns skäl att påstå, att det på det sociala området finns kompetent och välutbildad personal, vars professionella expertis har en relevans som definitivt sträcker sig bortom begreppet ”tilläggsэлемент”. Min analys har visat att den finns en koppling mellan upplevelsen av en förbiseddhetens kultur och genus. Genom att inte diskutera hur genus tar sig uttryck i det sociala områdets professioner och organisationer riskerar man stagnation i utvecklingsarbetet, vilket kan ha konsekvenser även för klientarbetet (Kullberg et al. 2012, 100). Forskningen inom området behöver vara en del av utvecklingen mot ett mera genussensitivt socialt område och bidra med kunskap och förklaringsmodeller som förklarar vår samtid.

Här föreslår Acker (2012, 215) ett intersektionellt perspektiv som komplement till genusteoretiska förklaringsmodeller av arbetsmarknaden. Jag är beredd att hålla med Acker i denna argumentation. Som jag diskuterat i min analys, ser jag kopplingar mellan det sociala områdets situerade kunskapsproduktion och ett intersektionellt teoretiskt perspektiv eftersom båda är förankrade i det kroppsliga och i den individuella förnimmelsen. Acker (2012, 219) menar att ett intersektionellt perspektiv låter oss förstå den komplexitet som människans identitet och samhället utgör. Jag ser också att framtida forskning ur ett intersektionellt perspektiv kunde bidra med en nyanserad och mera realistisk bild av det sociala området som ett professionellt fält, vilket behövs eftersom den verklighet som beskrivs i den samtida pionjärens narrativ är komplex och mångfacetterad. I dagens postmoderna teoribildning inom genusvetenskapen är inte genus alltid den primära källan till förtryck, även om genus beskrivs som en del av det (Petrelus 2005, 51). Om ett intersektionellt perspektiv kan hjälpa oss fånga

dess dimensioner och nyanser ser jag att det är en nödvändighet att utforska detta vidare genom kommande forskning inom det sociala området.

Här tänker jag mig att djupdykningar i en del element av min analys så som t.ex. ”könade identiteter” (Acker 2012, 216) (se avsnitt 5.1. *Förbiseddhetens kultur*) med fördel kunde granskas ur ett intersektionellt perspektiv. Könsskillnader vad beträffar karriärstigar har som diskuterats granskats av Kullberg (2008) och Olsson (2008) har tittat på arbetsupplevelser inom sjukvården. Hur intersektionella identiteter hänger ihop med val i karriären, arbetsupplevelse och i slutändan eventuellt inverkar på t.ex. välmående i arbetslivet på specifikt det sociala området kunde erbjuda användbar kunskap i vidareutveckling av fältet i stort. En ökad kunskap om hur genusstrukturer tar sig uttryck på det sociala området idag kan bidra till en ökad förståelse för vår nutidssituation och därmed även hjälpa oss planera inför framtiden.

7. Kritisk diskussion

I kapitlet diskuterar jag hur väl min forskningsdesign har fungerat och vad som kunde ha förbättrats i själva utförandet. Kapitlet, och med det, pro gradu-avhandlingen avslutas med ett slutord.

7.1 DISKUSSION KRING FORSKNINGSDESIGNEN

Arbetet med denna pro-gradu avhandling har varit en process i många bemärkelser. En av dessa processer har varit definiering och avgränsning av mina forskningsfrågor och min egen förståelse av dem. När jag inledde arbetet med denna pro gradu-avhandling var jag väldigt fixerad vid det sociala områdets ledarskap. Med tiden kom jag dock att inse att jag i mina forskningsfrågor syftade till något mera än endast ledarskap. På så sätt föddes tanken om ”samtidens pionjärer” som jag tänker mig som ett samlingsbegrepp för ledare, utbildare, utvecklare och forskare på det sociala området verksamma i dagens samhälle. De intervjuer jag utförde för studien har dock präglats av detta tidiga fokus på specifikt ledarskap vilket självfallet i slutändan påverkat mitt material. Ledarskap som fenomen är som beskrivet en

del av detta pionjärskap jag analyserat i denna studie, men det är inte dess helhet. Detta sagt upplever jag inte att mitt fokus på ledarskap vid utförandet av intervjuerna står i strid med mitt syfte för studien, snarare tänker jag att jag hade kunnat utföra intervjuerna med ett snäppet bredare perspektiv. T.ex. hade det varit relevant att fråga flera fördjupade frågor kring pionjäreernas uppfattningar om kunskapsproduktion på det sociala området. Detta sagt upplever jag att jag lyckats relativt väl med att låta mina informanter framföra sina egna berättelser under intervjutillfällena. Som en följd av detta upplever jag att mitt material ändå var tillräckligt rikt för denna studie.

En annan process kopplad till arbetet med denna pro gradu avhandling har varit min egen lärandeprocess i att förstå och tillämpa ett narrativt forskningsgrepp. Mitt val av forskningsdesign bottnar i min ontologiska och epistemologiska förståelse av berättelser som en legitim kunskapskälla (Johnsson 2005, 41). Ur denna synvinkel vidhåller jag att en narrativt ansats varit en fruktsam utgångspunkt. Däremot är jag övertygad om att ifall jag i ett tidigare skede min forskningsprocess haft en tydligare vision av analysprocessen hade jag kunnat finslipa analysen ytterligare. En starkare vision om analysprocessens gång i ett tidigare skede hade säkert även stöttat mig vid materialinsamlingen. Det finns ändå bland forskare ingen strikt definition av vad varken en berättelse eller en narrativ analys är (Riessman i Larsson et al. 2008, 56). Detta sagt tänker jag att mitt sätt att analysera materialet är ett bland en rad möjliga sätt.

7.2 DISKUSSION KRING ETISKA STÄLLNINGSTAGANDEN

Som jag har diskuterat i mitt metodkapitel (*4.4 Etiska frågeställningar*) förutsätter narrativa studier en särskild typ av etisk sensitivitet, eftersom berättelsen kan föra fram omedvetna tankar eller känslor hos informanten (Johansson 2008 181 & 442). Detta har för mig under analysprocessen varit en genomgående central fråga och jag har noga övervägt mina formuleringar av respekt till materialet och mina informanter. Detta har i praktiken inneburit att jag har eftersträvat att konsekvent och tydligt skilja på det berättade och mina egna tolkningar av det berättade.

Dylika noggranna avvägningar i hanteringen av materialet har även hört samman med ett bibehållande av informanternas anonymitet eftersom de representerar en relativt liten professionell grupp. Å andra sidan representerar mina informanter en självmedveten och reflektiv grupp som gärna diskuterar yrkesrelaterade frågor öppensinnat. En del av informanterna har före eller efter intervjun uttryckt ett rakt och ärligt intresse för att delta i forskningsverksamhet. Denna varsamhet i min hantering av materialet har även påverkat hur jag använt mig av citat, vilket givetvis haft en inverkan på hur mitt analyskapitel tagit form. Detta sagt, upplever jag att jag har lyckats ge informanterna och materialet rättvisa i min presenterade analys.

7.3 SLUTORD

Jag har genom min studie av samtidens pionjärer på det sociala området strävat efter att bidra till genusforskningen på det sociala området. Jag eftersträvat att resultaten av min studie skall kunna förstås som ett inlägg i genusdebatten på det sociala området samt en delstudie i en fortsatt dokumentering av det sociala arbetets historia. Jag tror att jag genom mina resultat kunnat göra detta. Det sociala arbetets historia har alltid varit präglad av kvinnor och feminism. Arbetet med denna pro gradu-avhandling har stärkt min uppfattning om att det sociala området som helhet även idag omfattar en genusdimension som har en relevant betydelse för dess professioner och praktik samt att det är av vikt att denna dimension inkluderas i framtida forskning och framtida utvecklingsarbete.

Jag vill rikta ett stort tack till mina informanter som delat med sig av sin tid, erfarenhet och kunskap. Ett särskilt tack vill jag också rikta till min arbetsgivare Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området, FSKC, som gett visat förståelse och stort tålamod med detta ”sidoprojekt”. Tack för en utmanande och stimulerande arbetsmiljö där reflektioner fått gro och växa sig till erfarenhet och kunskap.

Tillägnet

Med vördnad och djup tacksamhet till de kvinnor vars historier och närvaro har präglat mitt eget tillkommande, nu, då och alltid.

Till min *gambälmomma* Arina Smeds. Krigsänka, arbetarkvinna, kämpe.

Till min farmors syster Valdine Rehnlund. Missionär, barnmorska, föregångare.

Till mina ”fastrar” Alice, Elsa och Ines Östman. För kunskapen, den vardagliga och den genom studier förvärvade, för den betydelsefulla samvaron. Och för omtanken – den oändliga.

Till fammo

Till mommo

Till mamma

Referenser

Litteratur

Acker, Joan (1990) *Hierarchies, Jobs, Bodies: A Theory of Gendered Organizations*. Gender & Society, 4(2), sid. 139–158.

Acker, Joan (2006) *Inequality Regimes. Gender, Class and Race in Organizations*. Gender & Society, 20(4), sid. 441–464.

Acker, Joan (2012) *Gendered Organizations and Intersectionality: Problems and Possibilities. Equality, Diversity and Inclusion*. An International Journal, 31(3), sid. 214–224.

Butler, Judith (1990) *Genustrubbel. Feminism och identitetens subversion*. Nyutgåva 2007. Daidalos, Göteborg.

Butler, Ian (2002) *Critical commentary. A code of Ethics for Social Work and Social Care research*. British Journal of Social Work 2002 (32), sid. 239–248.

Choroszewicz, Marta (2016) *Women Attorneys and Gendering process in Law Firms in Helsinki*. Sosiologia 2/16 (53), sid. 122–137.

Duran, Jane (2013). *Women in Political Theory*. Ashgate, Burlington.

Eriksson, Pia (2016) *Prospective adoptive parents within pre-adoption services. An interplay of emotions and power in social interaction*. Doktorsavhandling, Statsvetenskapliga fakulteten, Helsingfors Universitet.

Gringeri Christina. & Wahab, Stéphanie & Nathe-Anderson, Ben (2010) *What Makes it feminist?: Mapping the Landscape of Feminist Social Work Research*. Affilia. Journal of Women and Social Work 25(4), sid. 390–405.

Haraway, Donna (1988) *Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective*. Feminist Studies, 14(3), sid. 575–599.

Hering, Sabine & Waaldijk, Berteke (red.) (2003) *History of Social Work in Europe 1900-1961. Female Pioneers and their Influence on the Development of International Social Organizations*. Leske + Budrich, Opladen.

Hoobler, Jenny & Hu, Jia & Wilson, Morgan (2010) *Do workers who experience conflict between the work and family domains hit a “glass ceiling”? A meta-analytic examination*. Journal of Vocational Behaviour 77, sid. 481–494.

Howe, David (2008) *The Emotionally Intelligent Social Worker*. Palgrave Macmillan, London.

Hydén, Lars-Christer (2008) *Berättelseforskning*. I verket: Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans & Eliasson-Lappalainen, Rosmari & Jacobsson, Katarina (red.) (2008) *Forskningsmetodik för socialvetare*. Natur och Kultur, Stockholm. Sid., 98–104.

Jabour, Anya (2012) *Relationship and Leadership: Sophonisba Breckinridge and Women in Social Work*. Affilia, 27(1), sid. 22–37.

Johansson, Anna (2005) *Narrativ teori och metod*. Studentlitteratur, Lund.

Karlsson, Lis-Bodil & Piuva, Katarina (red) (2012) *Genusperspektiv i socialt arbete*. Natur&Kultur, Stockholm.

Kemp, Susan & Brandwein, Ruth (2010) *Feminisms and Social Work in the United States: An Intertwined History*. Affilia-Journal of Women and Social Work, 25(4), sid. 341–364. Journal.

Kullberg, Christian & Ridell-Ehinger, Louise & Ljunggren, Mia (2012) *Genus i socialt arbete*. 1. uppl. Malmö: Liber.

Kullberg, Karin (2011) *Socionomkarriärer. Om vägar genom yrkeslivet I en av välfärdsstatens nya professioner*. Doktorsavhandling, Göteborgs Universitet.

Larsson, Sam & Sjöblom, Yvonne & Lilja, John (2008) *Narrativa metoder i socialt arbete*. Studentlitteratur, Stockholm.

Lunardini, Christine (1994) *What Every American Should Know About Women's History*. Bob Adams, MA.

Mattson, Tina (2010). *Intersektionalitet i socialt arbete. Teori, reflection och praxis*. Gleerups, Malmö.

Matsson, Tina (2014). *Intersectionality as a Useful Tool: Anti-Oppressive Social Work and Chritical reflection*. Journal of Women a Social Work 29(1), sid. 18–17.

Markkola, Pirjo (2002) *Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalityö Suomessa 1860-1920*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran, Helsinki.

Meeuwisse, Anna & Sunesson, Sune & Swärd, Hans (red.) (2006). *Socialt arbete. En grundbok*. Natur och Kultur, Stockholm.

Mustajoki, Henriikka & Mustajoki, Arto (2017) *A New Approach to Research Ethics: Using Guided Dialogue to Strengthen Research Communities*. Routledge.

Nouisiainen, Kirsi (2004) *Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja*. Doktorsavhandling, Helsingfors Universitet.

Olsson, Eva (2008). *Emotioner i arbete. En studie om vårdarbetares upplevelser av arbetsmiljö och arbetsvillkor*. Doktorsavhandling. Karlstad University Studies 2008:6.

Payne, Malcolm (2005) *The Origins of Social Work*. Palgrave Macmillan.

Parker, Jaqueline (1994) *Women at the Helm. Succession Politics at the Children's Bureau, 1912-1968*. Social Work 39(5), sid. 551–559.

Pease, Bob (2011). *Men in Social Work: Challenging or Reproducing an Unequal Gender Regime?* Journal of Women & Social Work 26(4), sid. 406–418.

Petreljus, Päivi (2005). *Sukupuoli ja subjektiivinen sosiaalityö. Tulkintoja naistyöntekijöiden muistoista*. Doktorsavhandling, Jyväskylän Yliopisto.

Rauhala, Pirkko-Liisa (2015) Ilse Arlt – Unohduksesta Nouseva sosiaalityön klassikko. Janus 23(2), sid. 224–231.

Satka, Mirja (1995) *Making Social Citizenship. Conceptual Practices from the Finnish Poor Law to professional social work*. Doktorsavhandling, Jyväskylän Yliopisto.

Shaw, Ian (2015) *Sociological social workers: a history of the present?* Nordic Social Work research 5(1), sid. 7–24.

Soydan, Haluk (1999) *The history of Ideas in Social Work*. Social Work Research Association Series, British Association of Social Workers.

Rapporter, lagtexter, webblänkar

Lag om yrkesutbildade personer i socialvården (817/2015)

<https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2015/20150817> (hämtad 7.12.2018)

AB Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området (FSKC), Detta är FSKC. https://fskc.fi/om_fskc/ (hämtad 13.10.2017).

Statsrådet, landskaps- och vårdreformen (2018) Allmän presentation av landskaps- och vårdreformen

<https://alueuudistus.fi/sv/allman-information> (hämtad 6.10.2018)

STM, Social- och hälsovårdsministeriet (2018) *Väliraportti. Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2016-2019*. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita (28/2018)

STM , Social- och hälsovårdsministeriet (2016) Regeringens jämställdhetsprogram. Publikationer (4/2016)

Bilaga 1: Intervjuguide

Bakgrund

- Kan du kort beskriva dig själv och din bakgrund?
- Var har du studerat och när?
- Kan du beskriva din yrkeskarriär, fram till idag i stora drag? •

Skulle du beskriva något tillfälle/någon fas som speciellt viktig eller avgörande under din karriär?

Nuvarande arbete/position

- Beskriv kort din nuvarande arbetsplats Typ av organisation, vilken typ av verksamhet o.s.v.
- När började du arbeta på din nuvarande arbetsplats/ i din nuvarande arbetsposition?
- Hur ansökte du eller hur fick du arbetsplatsen?
- Beskriv i korthet dina arbetsuppgifter.
- Hur ser kollegiet runt omkring dig ut? Hur många personer arbetar på din arbetsplats o.s.v.

Nätverk

- Hurudana samarbetsorganisationer har din arbetsplats?
- I vilken typ av samarbete deltar du själv?
- Hur ser ditt personliga professionella nätverk ut?
- Vad har ditt nätverk betytt för dig som professionell tidigare under din karriär fram tills idag?
- Vad betyder ditt professionella nätverk för dig idag?

Att påverka

- Känner du att du genom din ställning har möjlighet att påverka verksamheten:
... på din specifika arbetsplats?
... i din organisation?
... ditt närsamhälle/din närmiljö?

... det finländska samhället?

... genom att vara aktiv inom förening/organisation/parti på fritiden?

- Varför/Varför inte?

Ledarskap

- Hur skulle du beskriva dig själv som ledare?
- Vad anser du är viktigt i ett gott ledarskap?
- Vad är tecken på ett mindre bra ledarskap?
- Kan du komma ihåg någon speciellt bra och/eller dålig chef du själv haft/har?
- Upplever du/har du någon gång upplevt negativa attityder mot dig som ledare på grund av att du är kvinna? Hurudana situationer? Beskriv!
- Upplever du/har du någon gång upplevt att dina manliga kolleger haft någon slags fördel som du inte haft på grund av att du är kvinna? Hurudana situationer? Beskriv!
- Hurudana attityder upplever du det finns kring kvinnligt ledarskap inom det sociala arbetet?

Avslutning

- Finns det något du vill nämna som jag har glömt att ta upp eller fråga?
- Tack för ditt deltagande!

Bilaga 2: Brev till deltagarna

Bästa deltagare,

Mitt namn är Nina Östman och jag studerar vid statsvetenskapliga fakulteten vid Helsingfors Universitet med socialt arbete som huvudämne. Jag skriver min pro gradu-avhandling om erfarenheter av kvinnligt ledarskap inom socialt arbete. Jag är intresserad av strukturer och villkor för och kring ledarskapet.

Som material för min avhandling ämnar jag intervjua ett antal (max ca 7 stycken) kvinnliga ledare kring deras egna erfarenheter och tankar kring ämnet. Intervjuerna spelas in och transkriberas av undertecknad. Materialet anonymiseras omgående och eventuella uttalanden om arbetsplats och andra igenkännbara aspekter behandlas med största möjliga konfidentialitet. Deltagande i intervjun är frivilligt och deltagaren har rätt att avbryta sitt deltagande i forskningen när helst denne önskar. Intervjun beräknas ta längst ca 1,5 timmar.

Jag hoppas att du tycker detta låter intressant och att du kan tänka dig att delta i studien.

Dina åsikter och erfarenheter är viktiga!

Om du kan tänka dig att delta eller i övrigt har frågor, funderingar eller synpunkter, ta gärna kontakt med mig.

Vänligen, Nina Östman

+35844XXXXXX

nina.m.ostman@XX.XX

Bilaga 3: Samtyckesblankett

Nina Östman

+35844XXXX

Statsvetenskapliga fakulteten

Helsingfors Universitet

Avtal om samtycke till deltagande i forskning

Jag ger härmed mitt samtycke till deltagande i en intervju, vilken kommer användas som forskningsmaterial i Nina Östmans pro gradu-avhandling om kvinnligt ledarskap i det sociala arbetet.

Jag har fått information om hur materialet kommer att användas och vet därmed att intervjun spelas in, transkriberas och anonymiseras. Materialet kommer att behandlas med största möjliga konfidentialitet och endast användas i forskningssyfte.

Jag intygar att mitt deltagande är frivilligt och är medveten om att jag har rätt att avbryta mitt deltagande när som helst ifall jag inte längre önskar delta. I intervjusituationen kan jag även välja att inte besvara någon eller några frågor ifall jag inte vill.

Namn

Datum och plats